

več tudi tedaj že deželnoknežja Kostanjevica.²⁵ Svoje so k upadanju Otoka prispevali tudi turški vpadi in druge vojne. Turški vpad leta 1473 pa je pomenil konec trga.²⁶ Tedaj so Turki Otok, v katerega se je za-teklo okolno prebivalstvo, obkolili in ga v tretjem naskoku osvojili, po- vsem požgali, prebivalstvo pa deloma pobili, deloma odpeljali s seboj. Po tem udarcu se trg ni več obnovil, usahnili so sokovi življenja, ki so ga prej napajali. Njegove ostanke pa je prekrila trava.

Vinko Šribar

POROČILO O ARHEOLOŠKEM ODKRIVANJU FREISINŠKEGA TRGA OTOK PRI DOBRAVI (GUTENWERTH)

Na pobudo stolice za občo zgodovino srednjega veka pri Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani je Center za zgodnj srednjeveške in staroslovanske študije pri Narodnem muzeju v Ljubljani vključil v svoj terensko raziskovalni projekt odkrivanje freisinškega trga Otok (Gutenwerth).

Potem, ko smo leta 1967 opravili topografska in prva sondažna dela, s katerimi smo locirali Otok (Gutenwerth) in določili njegovo velikost, smo v letih 1968, 1969, 1970 in 1971 sistematsko izkopavali na dveh večjih arealih znotraj naselitvenega kompleksa. Gradivo, ki je v času sistematičnega izkopavanja prišlo na dan, je bilo v večini visoko- in poznosrednjeveško in le deloma zgodnj srednjeveško in antično. Značaj naselja je v celoti visoko in poznosrednjeveški. Tako se je zgodilo, da smo z arheološko metodo izkopali in sedaj izkopavamo gradivo, ki je po normativih arheološkega društva Slovenije iz nearheološkega delovnega območja. Kljub temu, da zanima zgodovinarje le končni izsledek arheološkega vrednotenja, nas v tem primeru metoda izkopavanja sili tudi k sistematični arheološki obravnavi oziroma poročanju ne samo o končnih izsledkih, ampak se mora ukvarjati tudi s posredovanjem dokumentacije in šele nato preiti k vrednotenju. V pričujočem tekstu bomo posredovali dokumentacijo in izsledke vsakoletne terenske akcije za leti 1967 in 1968, na koncu delnega poročila iz leta 1968 pa bomo poskušali strniti izkopavanja do leta 1971 v enotno podobo. Pri izkopavanju na Otoku je prišlo na dan veliko število železnih predmetov, fragmentov keramičnih posod pa je več tisoč. Sistematske obdelave tega gradiva

²⁵ Prim. F. Gestrin, Trgovsko prometni položaj Novega mesta, o. c., str. 150 sl.

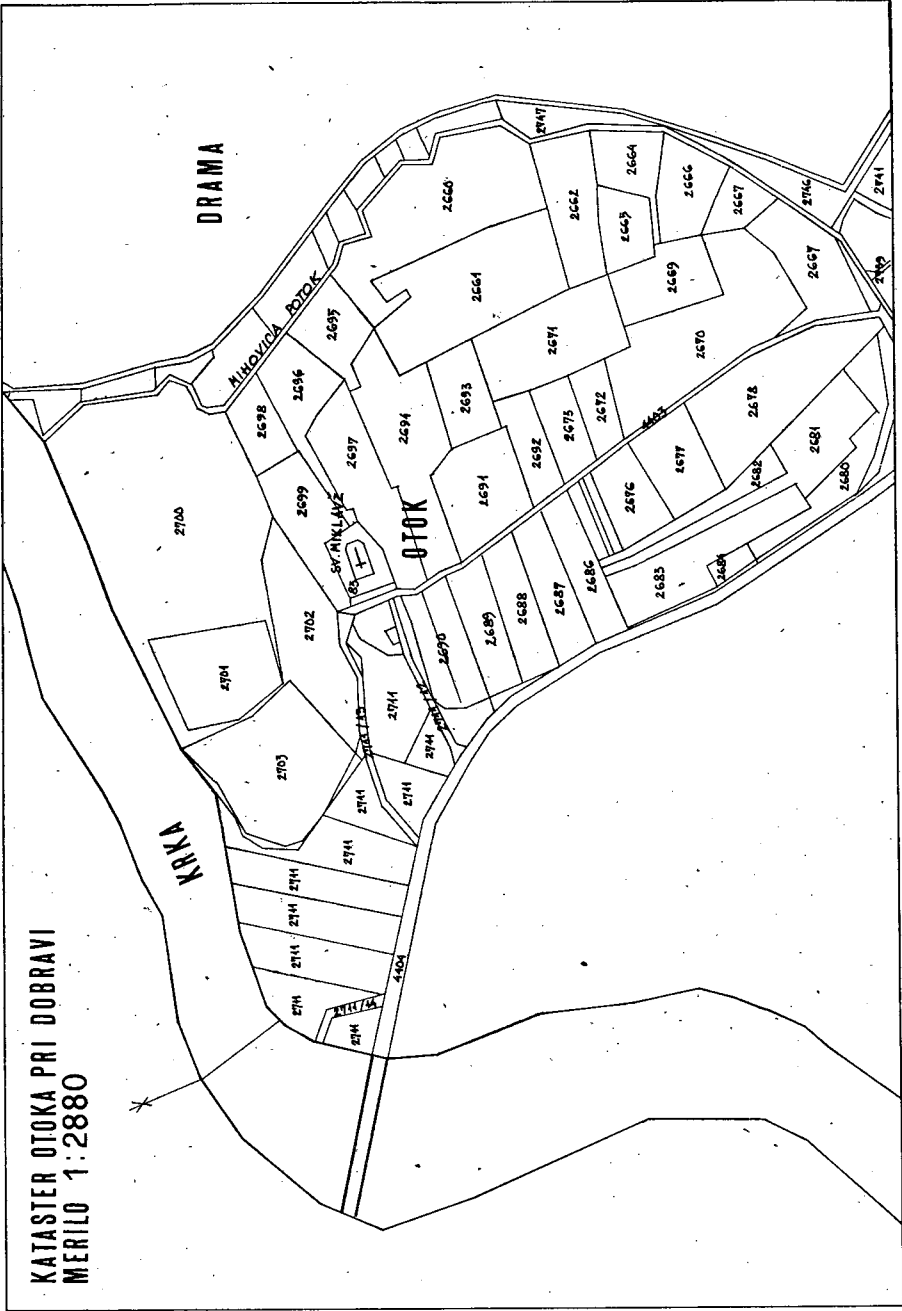
²⁶ Glej K. Kovač, Beiträge zur Geschichte Krains, Carniola 1911, str. 166 sl.; S. Jug, Turški vpadi, o. c., str. 16; P. Blaznik, Zemljiška gospostva, o. c., str. 13. Prej so mislili, da se je Otok že v prvi polovici 14. stoletja izgubil iz zgodovine (Prim. F. Zwitter, Mesta, o. c., str. 12).

v okviru pričujočega poročila ne moremo opraviti. Zadovoljili se bomo samo s sumaričnim pregledom. Keramiko in železne predmete pa bomo obravnavali v dveh ločenih poročilih.

PROJEKT MIHOVO

M 1:75000

Začasno poročilo o sondiranjih v letu 1967

Namen raziskovanja:

1. S sondiranjem ugotoviti lokacijo in razprostranjenost poznosrednjeveškega trga Otok (Gutenwerth).
2. Opraviti mikrotopografijo desnega brega Krke nasproti vasi Dobrava v pasu, ki meri okoli 800×700 m. To je prostor južno od vasi Drama med sotočjem Šentjernejskega potoka in Mihovice.

Mikrotopografija

Na obdelovalnih površinah pravkar omenjenega prostora so prišle do sedaj na dan najdbe le vzhodno od ceste Dobrava—Šentjernej. To je prostor, ki je splošno znan pod krajevnim imenom »Otok«. Proti vzhodu ga omejuje potok Mihovica. Je ravan, ki visi od zahoda proti vzhodu in ima dve rahlo poudarjeni manjši površini: obzidano pokopališče s cerkvijo sv. Miklavža v sredi in nizko gomilo z grebenom v smeri sever-jug, okoli 250 m južno od Miklavževe cerkve. To je na njivi parcelne št. 2670, zadnji v smeri proti vasi Drama.

Severno od cerkve, v smeri vzhod-zahod, teče širok in plitev jarek, ki zahodno od cerkve v blagem loku zavije proti severu oziroma današnji strugi Krke. S tem je ta površina razdeljena na dva neenaka dela: manjši je med Krko in cerkvijo oziroma omenjenim jarkom, večji pa med cerkvijo in Dramo. Prvemu oziroma manjšemu pravijo domačini »Irgel«. Tu so travniki in njive. Od cerkve oziroma od pokopališča teče premočrtno proti Drami poljska pot, ki drugo, večjo površino, deli na vzhodni in zahodni del. Na zahodnem delu so večinoma njive, na vzhodnem pa travniki in nekaj njiv, ki so tesno ob poti. Cerkev je z utrjenim kolovozom povezana s šentjernejsko cesto. Levo in desno od njega je sadovnjak. Pokopališče ima nepravilno peterokotno obliko ter ga omejuje dokaj dobro grajen zid iz kamna. Na sredi pokopališča stoji cerkev sv. Miklavža. V severozahodnem vogalu pokopališča je mežnarija ki še danes nosi hišno številko »Otok 1«. Za parcele jugozahodno od cerkve, kat. št. 2689 in 2690, je vezano krajevno ime »Oštat«.

Po izjavi lastnikov in drugih domačinov, so na »Otoku« prišle na dan različne najdbe na naslednjih parcelah:

1. V sadovnjaku, na levi in desni strani šentjernejske ceste, v neposredni bližini pokopališkega zidu, na parcelah kat. št. 2690 in 2730 so ostanki temeljev stavb. Ivan Selak iz Dobrave trdi, da je v sadovnjaku na parceli kat. št. 2730 v času ko je živel njegov stari oče, še stala stanovalska hiša.

2. Na »Oštat«, zlasti na srednjem in vzhodnem delu že prej omenjenih parcel prihajata na dan pri oranju gradbeni material in keramika. Po pričevanju lastnika Ivana Selaka je njegov oče tu izkopal železen meč in neke druge kovinske predmete.

3. Na meji med parcelama 2688 in 2689 je lastnik parcele 2688 Ivan Selak iz Dobrave odkril zid iz kamna, vezan z malto. Lastnik trdi, da

na tem območju orjejo plitveje zaradi trde podlage, ki ni naravna. Na parceli 2676 pa naj bi v globini brazde naleteli na tlak iz »betona« — estrih.

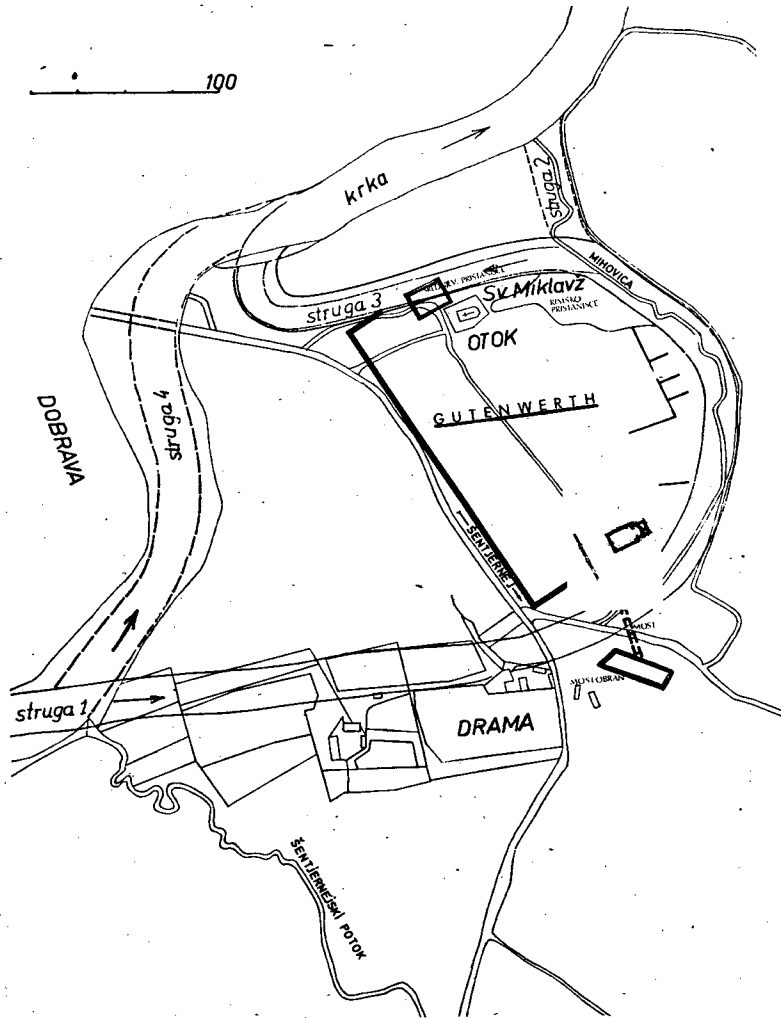
4. V globini brazde so na vzhodnem koncu njiv kat. št. 2672 in 2673 zadeli na zidove iz velikih obdelanih blokov — kamna.

5. Pri obhodu omenjenega prostora smo dobili na njivah številne fragmente keramike in drobce gradbenega materiala-malte, kamnov z ostanki malte ter kosov opeke. Fragmenti keramike so poznosrednjeveški. Najdbe so omejene na parcele 2690, 2689, 2688, 2687, 2686 in 2676. To so njive zahodno od poti, ki vodi od Miklavževe cerkve proti Drami. Najdbe na parcelah št. 2673 in 2672 so na zahodni polovici njiv.

Ugotovitve pod točkami 1 do 5 so dale neposreden povod, da smo začeli s sondiranjem prav na tem prostoru. Za kriterij, kam naj bi postavili sonde, smo morali upoštevati ne samo topografske elemente (prostor, poudarjene višine, bližina vode itd.) temveč tudi poplavljanje. Po izkušnjah domačinov, še posebej lastnikov parcel na Otoku, je ves ta prostor, razen pokopališča, poplavljen skoraj pri vsakem zvišanju vodostaja Krke. To se dogaja enkrat ali dvakrat vsako leto. Ko smo iskali prostor za sonde, še nismo poznali prejšnjih odnosov višin med Krko in tem prostorom, zato smo sondirali nepoplavljen ali malo poplavljen mesta.

Ob upoštevanju teze, da je bil ta prostor nekoč otok in da je bila v poznem srednjem veku in deloma v novi dobi Krka plovna, sledi, da je za rekonstrukcijo srednjeveške situacije območja potrebno ugotoviti tudi tedanji potek Krke. Elementi rekonstrukcije so naslednja dejstva: popolnoma jasno, v obliki nižje terase je ohranjen desni breg nekdanje struge Krke ob desnem bregu potoka Mihovica (ob vasi Drama) do njegovega izliva v Krko. Od Drame proti zahodu je ozek pas travnikov vse do izliva Šentjernejskega potoka v Krko. Menimo, da je to naravno nadaljevanje izrazitega dela stare struge ob potoku Mihovica. Dno in najbrž cela širina stare struge sta dovolj izrazita tudi pri Drami ter ob Šentjernejskem potoku do njegovega izliva v Krko. Na ta način smo prišli do starega korita Krke, ki je potekalo od izliva Šentjernejskega potoka proti Drami ter v mogočem loku ob potoku Mihovica do prostora vzhodno od Miklavževe cerkve. Tu je razširjeno vozlišče, ki kaže ostanke najmanj treh tokov: prvi je nadaljevanje glavnega toka, ki smo mu sledili do Miklavževe cerkve. Tu spremeni smer ter zavije skoraj pod pravim kotom proti zahodu. Od tega dela struge so ohranjeni ostanki obeh bregov severno od pokopališča. Po približno 200 m zavije zopet v ostrem loku proti severu. Ustje tega korita je zelo izrazito, ima deltoidno obliko ter pada v dveh terasah proti današnjemu toku Krke. Oblika ustja in terase ne govorijo o prekinjeni stari strugi, temveč o pravem ustju v neki drugi tok. Imejmo za sedaj to za najstarejši tok Krke v tem delu doline in ga imenujmo »struga 1«. Ustje nasprotuje takemu tolmačenju, toda kot bomo videli pri nadaljnji obravnavi, je nastalo kasneje.

SITUACIJA OTOKA

SPREMINJANJE REČNIH TOKOV

Za strugo 2 opredeljujemo kasnejši tok, ki se iz vozlišča vzhodno od cerkve odcepi naravnost proti severu oziroma proti današnji strugi Krke.

Struga 3: v času struge 2 predpostavljamo delno oživljanje struge 1 (na prostoru severno od cerkve). K strugi 3 sodi tudi deltoиду podobno

ustje z dvema terasama. Tako tolmačenje tokov tudi terja, da predpostavimo umetno ali naravno korito, ki se popolnoma ujema z današnjim tokom Krke med izlivoma Šentjernejskega potoka in Mihovice. Imenujmo ga poslej struga 4.

Če postavimo v čas Otoka (Gutenwertha) strugo 4, smo s tem omejili velikost, obliko in način formiranja otoka, na katerem naj bi trg stal. Tu so potem tudi elementi za datacijo ostalih starejših tokov.

Situacija v času »otoka« naj bi torej bila: iz struge 2, tj. iz vozlišča vzhodno od cerkve, je izkopan »kanal«, ki vodi po levem delu zapuščenega meandra iz struge 1. V tem času pa je že moral obstajati tok med današnjim ustjem Šentjernejskega potoka in Mihovice. Ker je izključen vsak dvom o obstoju struge 1, gre za umeten prekop ali za naraven rokav Krke ali kakega potoka, ki je danes izginil ali spremenil smer. Terasa ob izlivu »kanala« pričajo, da je bila struga 4, kakor smo jo imenovali uvodoma, globlja od »kanala«. Na ta način smo dobili otok, ki obsega ves prostor med Krko in sotočjem Šentjernejskega potoka in Mihovice do vasi Drama, tj. med strugama 1 in 4. Ker je »kanal« za formiranje otoka nepomemben, ker omejuje samo »irgel«, je treba odgovor za nastanek iskati v njegovi uporabnosti; ta je v rečnem pristanišču, ki naj bi stalo na levem bregu kanala v podaljšku poljske poti pod meznarijo. Sledi logičen sklep, da je struga 1 nastala pred' poznim srednjim vekom, današnji potok pa je nastal, ko ta kraj ni bil več naseljen.

Navedena spoznanja in hipoteze smo oblikovali v kriterije za naslednjih 6 sond:

Sonda 1 je na poti med cerkvijo sv. Miklavža in vasjo Drama. Sonda leži v smeri *SV-JZ* ter prečka že omenjeni kolovoz. Poteka iz *SZ* roba Selakove njive, kat. št. 2681, ter se izteče na *JZ* vogalu travnika, kat. št. 2691. Sonda je dolga 14,65 in široka 1 m. Površina sonde na prostoru Selakove njive je danes obdelana in zasejana z ajdo. Površina kolovoza je trdo steptana, s sledovi koles, poraščena s srednje visoko travo. Med izkopavanjem je bila površina sonde na travniku obrasla z nizko travo. Sonda pada proti zahodu in vzhodu. Ker je pot v uporabi, smo izkopavali ločeno zahodni in vzhodni del sonde. Zahodni je bil dolg 6,5, vzhodni pa 3,8 m.

Sonda 1, severni profil od 0,00 do 5,8 m

Gornja črta profila se dviga od *Z* proti *V*. Pri 5,8 m je za okoli 20 cm višja kot pri izhodiščnici na *Z* robu sonde. Humus sega do 50 cm pod površino, sledi subhumus, ki je pomešan z lomljenci, fragmenti poznosrednjeveške keramike in kosi živalskih kosti. V globini okoli 90 cm pod današnjo površino začenja svetlorjava ilovica, ki jo štejemo že za sterilno plast.

Sonda 1, severni profil od 10,85 do 14,7 m

Gornja črta profila pada od 10,85 do 13,2 m za 20 cm, nakar se do 14,7 m dvigne za 10 cm. Obdelovalni humus, ki je redko pomešan z drobnimi lomljenci, je debel do 0 cm. Plast subhumus a je debela okoli 70 do 80 cm in je močno pomešana z lomljenci; med 11. in 12. m so fragmenti poznosrednjeveške

keramike, okoli 14. m pa večji kosi moljenca. V globini 90 cm do 1 m pod današnjo površino začena sterilna plast svetlorjave ilovice.

Ob severnem profilu med 12 in 15 m smo vrtali z ročnim geološkim svetrom. Vrtina je bila globoka 1,5 m (pod dnom sonde). Tudi v tej globini je bila še plast ilovice.

Sonda 1a, zahodni profil

Gornja črta profila pada neenakomerno od *J* proti *S*. Na dolžini 5,8 m meri nagib okoli 20 cm. Obdelovalnega humusa ni mogoče ločiti od subhumusa. Enotna plast sega v globino do 60 cm pod današnjo površino. Od 0,00 do 1,00 ter od 2,8 do 3,2 m je mešana z lomljenci velikosti do 10×10 cm, fragmenti poznosrednjeveške keramike in kosi oglja. V globini 50 do 60 cm, z nagibom od *S* proti *J*, je 10 cm debela plast srednje rjavega subhumusa, ki je gosto pomešan z lomljenci velikosti do $2 \times$ cm.

Od 2 do 5 m pokriva planum svetlo rjava ilovica, pomešana s svetlo rjavim subhumusom, lomljenci velikosti do 5×5 cm in drobnimi koščki oglja. Pri poglobljanju te površine, med planumoma 3 in 4, so bile živalske kosti in fragmenti poznosrednjeveške keramike.

Od 10,7 do 14,6 m je na planumu 3 humus, ki je pomešan z lomljenci velikosti do 10×15 cm in številnimi keramičnimi fragmenti, ki ležijo v glavnem sredi tega dela sonde. Na površini planuma od 10,7 do 11,7 m leži nekaj večjih kamenitih blokov velikosti od 20×30 do 40×50 cm. Od 13,4 do 14,6 m so v vrsto položene plošče, na katerih so ležali fragmenti poznosrednjeveške keramike. Plošče merijo od 20×30 do 25×60 cm. Na opisani površini razlikujemo tri območja in sicer: od 10,8 do 11,9 m ležijo trije veliki lomljenci velikosti 50×20 , 36×18 in 25×15 cm. Prva dva sta tesno drug ob drugem. Stikata se ob daljših oseh. Ležita v temno rjavem humusu. Od 11,9 do 13,6 m je srednje rjav humus, v katerem je bilo veliko fragmentov poznosrednjeveške keramike. Od 13,6 do konca sonde je tlak iz lepo zloženih plošč, ki ležijo na temno rjavem humusu.

Tolmačenje stratigrafskih izsledkov v sondi 1 in 1a

Na drugem planumu sonde 1, med 5 in 6,75 m, pokriva površino droben lomljenec, ki bi bil lahko hodna površina oziroma pot. To je 47 cm pod današnjo površino. Isti položaj je v vzhodnem podaljšku sonde. V globini 50 cm pod današnjo površino, med 11 in 11,6 m, je zopet droben lomljenec, ki tudi daje videz hodne površine. Čeprav nismo raziskali prostora pod potjo med obema krakoma sonde 1, domnevamo, da se oba ostanka hodnih površin vežeta v eno hodno površino.

Okoli 80 cm pod današnjo površino, na severnem podaljšku sonde 1, med 10,8 in 11,70 m ter med 13,5 in 14,7 m sta dve skupini plošč, ki ju lahko imamo za hodni površini znotraj ali zunaj enega ali dveh stavbnih objektov. Tako tolmačeno situacijo po planumih dopolnjujejo tudi profili: izrazita hodna površina v zahodnem profilu sonde 1a, ki smo jo označili kot plast 2 je okoli 50 cm pod današnjo površino. Ta horizont zasledujemo tudi med 10,85 in 12 m in sicer v sklenjeni črti lomjenca, debeli do 10 cm, ki se navzdol nagloma redči. V globini 80 cm, med 11,4 in 12,20 m ter med 13,5 in 14,7 m sta poudarjeni ravni vrsti srednje velikih kamnitih blokov. To sta dve novi hodni površini, verjetno nepovezani. Najstarejša hodna površina iz plasti subhumusa v ilovico v globini 1,10 m pod današnjo površino, med 12 in 13 m, kjer so bili fragmenti keramike različni od tistih na zahodnem ali vzhodnem delu sonde 1.

Vzhodni del severnega profila v sondi 1 kaže naslednje hodne površine: 1. današnja, 2. pot oziroma cesto v globini 50 cm pod današnja površino, 3. hodno površino oziroma tlak v globini okoli 80 cm pod današnja površino, 4. hodno površino v globini okoli 1,10 m pod današnja površino.

V vzhodnem delu sonde 1, smo ugotovili izrazito hodno površino ali »cesto« v globini 50 cm in jo lahko povezujemo s hodno površino v isti globini v vzhodnem delu sonde 1.

Sonda 2 je na parceli kat. št. 2670, last posestnika Mencina Jožeta iz Drame. Danes je to njiva, ki je bila med izkopavanjem zasajena z repo in korenjem. Njiva ima obliko ozkega in dolgega pravokotnika, ki teče tesno ob vzhodni strani kolovoza. Južna polovica njive je napeta v nizek kopast »hribček« z zelo položnim pobočjem. Izročilo, tako pripoveduje lastnik Mencin, trdi, da je na tem mestu nekoč stala cerkev. Pri detajlnem ogledu površine njive smo našli številne fragmente poznosrednjeveške keramike. Meritev pa je pokazala, da prej omenjeni »hribček« izraža iz skoraj ravnega okolja ter že na prvi pogled deluje kot umetna tvorba. Sonda seka vrh »hribčka«, prečno njivo od njenega zahodnega do vzhodnega roba, dolga je 10 in široka 1 m. Površina sonde je svetlo rjav in fino zrnat humus.

Sonda 2, severni profil

Severni profil sonde 2 kaže naslednje zaporedje plastenja: objektu, čigar zid smo odkopali med 5,2 in 5,8 m, imenujemo ga poslej objekt 1 (sem spada še tlak, ki smo ga ugotovili v globini 95 cm), sledi zasip iz temno rjavega humusa, ki je v profilu označen z zaporedno številko 11. V tega je izkopana gradbena jama za zid med 2,7 in 3,7 m. Poslej ga bomo označevali kot objekt 2. Objekta 1 in 2 zasuje plast 10, tj. srednje rjav humus, pomešan s peskom itd. Na tej osnovi se nadaljuje kopasto plastenje. Izmenoma si sledijo plast 9 (lomljenec itd.), plast 8 (humus, pomešan z lomljencem) in končno plasti 6 in 7 (pesek, pomešan s humusom). V vzhodju tako nastale tvorbe je bila vkopana gradbena jama za zid (med 0,5 in 0,9 m). Poslej zid 5. Ko je bil porušen tudi ta objekt, se je nadaljeval proces kopastega zasipanja. Sledijo: plast 5 (gradbeni material), plast 4 (droben lomljenec), plast 2 (srednje rjav humus, pomešan s peskom). Zasipne plasti od 1 do 9 so bile praviloma skupne za drugi in tretji objekt in šele nato je celo kopo pokrnil humus, ki so ga začeli obdelovati.¹

Tolmačenje značaja objektov v sondi 2

Notranji oz. zahodni rob zidu 1 kaže zavijanje v lok, 0,5 m pod današnja krono tega zidu. Okoli 10 cm nad tlakom iz mačjih glav je plast žgane ilovice, ki smo jo obravnavali pri opisu planuma 4. Ta je brez nadaljnjega ostanek površine, na kateri je bilo večkrat kurjeno. Nad tem »kuriščem«, tesno ob notranji steni zidu 1, so v višini 10 do 20 cm ohranjeni sledovi žganega humusa in ilovice. Od tlaku navzgor, skozi vse plasti, so bili poleg keramičnih fragmentov še kosi žindre. Tesno ob zunanji oziroma vzhodni strani zidu je tenka plast humusa, ki je pomešan s svetlo rumeno ilovico. To gradivo pokriva temelje zidu od njegovega nastanka, kar dokazuje štirikratno plastenje svetlo rumene ilovice, pomešane s kvarcitnim peskom. Tej mešanici domačini pravijo

¹ Situacijo sond in podrobno dokumentacijo poteka raziskovanja (planumi in profili) v vseh sondah bomo objavili v posebnem zvezku.

vareš ter jo kovači uporabljajo pri varjenju železa. Kjer je bil vareš gosto mešan z velikimi kosi oglja, so plasti do 5 cm debele. To so časovne cezure med ponovnimi nalaganji gradiva. V »varešu«, en meter od zidu, je bilo več kosov železne žilindre. Med odkrivanjem je bil kup »vareša« visok do 70 cm in v osnovi dolg 2,5 m. Opisani ostanki in situacija nam vsiljujejo domnevo, da ostanki zidu 1 predstavljajo sestavni del nekega objekta-peči, v katerem so talili železo in zelo verjetno tudi druge kovine, recimo srebro. Po prenehanju obratovanja »peči« so zgradili objekt, od katerega smo v sondi odkrili del zidu, ki smo ga označili s številko 2. Zaradi statigrafskega odnosa, tj., da je zid 2 mlajši od zidu 1, moramo sklepati, da nista v neposredni povezavi. Isto lahko trdimo za objekt 3 v odnosu na objekta 2 in 1. Pri detajlnjšem čiščenju in poglobljanju smo ugotovili, da je monolitni peščenec, vgrajen v zid 3, obdelan in sekundarno vgrajen kot gradbeni material.

Sonda 3 je za okoli 60 m severno od sonde 2 in še vedno na isti njivi. Teče med njenim vzhodnim in zahodnim robom, usmerjena SSV—JJZ, dolga 12 in široka 1 m. Izkopali smo jo v treh planumih.

Sonda 3, severni profil

Gornja linija profila je usločena, tako da doseže višinska razlika med sredino in obema koncema profila 20 cm.

1. Sledi plast obdelovalnega srednje rjavega humusa, ki je ob konceh profila debel do 50 in v sredi 25 cm.

2. Na zahodnem koncu profila je pod obdelovalnim plast temno rjavega humusa, ki je močno pomešan z lomljencem velikosti do 10×5 cm, s fragmenti visoko in poznosrednjeveške keramike in velikimi kosi oglja. V tej plasti je suhi zid na 1. in 4. m, ki smo ga obravnavali pri opisu planuma 2.

3. Vzhodno od suhega zidu, od 4,2 m do 9. m, od konca obdelovalnega humusa do sterilne plasti, tj. do 1,5 pod današnjo površino, je do 1,2 m debela plast »vareša« — ilovica močno pomešana s srednje rjavim humusom, fragmenti poznosrednjeveške keramike in ogljem.

4. Na vzhodnem podaljšku profila, pod obdelovalnim humusom in koncem sonde, je temno rjav humus, močno pomešan z lomljenci 5×10 cm, fragmenti poznosrednjeveške keramike, ogljem, ilovico in srednje sivim peskom.

Tolmačenje severnega profila v sondi 3

Na zahodnem delu sonde, v globini 2. planuma vidimo ostanke ene ali dveh stavb, ki pa sta bili istočasni. Tlak do prvega suhega zidu bi utegnil biti hodna površina zunaj objekta oziroma del poti, ki smo jo bili opazovali že pri sondi 1. »Vareš« vzhodno od suhega zidu na 4. m je bil vsekakor zunaj stavbe in sega do hodne površine. Ostanke vidimo v planumu 2 kot ploskvi 4 in 10. Od 10 m naprej vidimo v sežganih tramih ostanke pogorele stavbe, ki je mlajša od objekta, ki je na zahodnem koncu sonde. To dokazuje tlak iz oblic, ki smo ga odkrili 20 cm globlje na tem mestu in ga postavljamo v isti čas kakor tlak na zahodnem koncu sonde. Gmota »vareša«, ki je v profilu označena z zaporedno številko 3, je najbrž istočasno s požganim objektom in ju deloma pokriva plast srednje rjave gline. Slednja je v profilu označena s številko 4.

Izsledek v sondi 3

Planum 2 odkriva najmanj 2 neistočasni hodni površini: starejšo, ki je v globini nad 1 m izdelana iz oblic in lomljenca ter mlajšo okoli 80 do 90 cm pod današnjo površino. Je iz ilovice oziroma humusa, ki je žgan. Mlajši površini lahko pripisujemo objekt, ki ga je uničil ogenj, in »vareš«; starejši pa arhitekturo, ki je stala na zahodnem delu sonde. »Vareš«, oglje in žgana tla pričajo o kovaško-talilniški dejavnosti.

Sonda 4 je na podaljšku Selakove njive, na kateri smo izkopali sondo št. 1 oziroma na parceli št. 2698, last Kralja Franca iz Dobrave. Sonda teče v smeri V—Z, dolga 9 in široka 1 m. Površina sonde je skoraj na idealno ravnem terenu, toda s komaj zaznavnim nagibom v obeh smereh širjenja sonde. Sonda leži na robu njive, ki je poraščena s srednje visoko travo. Izkopali smo jo v treh planumih.

Sonda 4, opis južnega profila

V profilu razlikujemo v glavnem dve površini in sicer nad in pod plastjo kamnov, ki so bili v globini okoli 90 cm pod današnjo površino. Nad kamni je srednje rjav subhumus, pomešan z drobnim lomljencem velikosti do 2×2 cm in številnimi fragmenti poznosrednjeveške keramike. Pod kamni je srednje siva glina, pomešana s subhumusom. V spodnjem zahodnem vogalu južnega profila je srednje rjava ilovica, ki se zdi sterilna.

Izsledek v sondi 4

Površina planuma 2 odgovarja približno višini hodne površine v času, ko je na tem mestu stal objekt, čigar ostanke domnevamo v kamnih v globini 90 cm pod današnjo površino. Visoka in poznosrednjeveška keramika, ki smo jo našli neposredno na kamnih in med njimi, jasno kaže, da gre za visoko in poznosrednjeveške ostaline. Fragmenti rimske keramike so bili na zahodnem koncu sonde in sicer pod horizontom plasti s kamni in med gradivom, v katerem sicer ni bilo nobenih visoko in pozno-srednjeveških ostalin. V srednjem in vzhodnem delu sonde ni bilo rimskih najdb. To nam dovoljuje domnevo, da smo z zahodnim koncem sonde, pod horizontom poznosrednjeveške hodne površine, zadeli na rimsko plast.

Sonda 5 je na parceli kat. št. 2690. To je del sadovnjaka južno od poti, ki vodi od cerkve sv. Miklavža proti cesti za Št. Jernej, last gostilničarja in posestnika Ivana Selaka iz Dobrave, št. 20. Izkopali smo jo v dveh planumih.

Tolmačenje situacije v sondi 5

Površini 1 in 3, ki ju pokriva lomljenec, imamo za tlak oziroma za hodni površini. Ni pa treba izključiti možnosti, da sta oba tlaka istočasna. Odgovor bo dala detajlna analiza keramičnega gradiva. Po strukturi in splošnem videzu se zdi, da imamo v obeh primerih opraviti s tlakom, ki je bil zunaj stavb. Znotraj je lahko bilo le »kurišče«, ki smo ga ugotovili ob severnem profilu sonde med 9. in 10. m, ter 50 cm pod današnjo površino. Čeprav pričujočih najdb nismo mogli zanesljivo opredeliti, izkopano gradivo jasno govori o zazidalno poselitvenem ob-

močju. V severnem profilu sonde 5 je stratigrafija revna oziroma nerazgibana: do globine enega metra, kjer se pojavlja sterilna glina, je plast srednje rjavega humusa, ki je pomešan z lomljenci. Na tem opazovanju sloni tudi domneva o istočasnosti zasipanja tlakov, ki ne ležijo v isti globini.

Sonda 6 je na severnem delu parcele kat. 2697, okoli 20 m vzhodno od pokopališkega zidu. Sondo smo postavili prečno čez kanal podobno poglobitev, ki teče vzporedno z robom parcele; dolga je 13,1 in široka 1 m.

Zaradi prevelike vlažnosti nismo mogli poravnati planumov in še manj razlikovali barvne posebnosti. Zato smo tu izkopavali po pravilu izkopa po plasteh. Za planum 2 imamo situacijo, ki je nastala po zaključenem izkopu.

Zahodni profil sonde 6. (Plast 1) Do globine enega metra sega srednje rjava ilovica, pomešana z drobnim lomljencem velikosti do 5×10 cm. (Plast 2) Do globine 2,4 sledi temno siva glina, pomešana z drobnim lomljencem velikosti do 5×10 cm ter mestoma z manjšimi svetlimi površinami gline, ki merijo 20×30 cm. Skozi vso debelino plasti je bilo veliko fragmentov poznosrednjeveške keramike. S spodnjim robom zadeva ta plast (4) na čisto temno ilovico, ki pada prek dveh manjših teras proti osrednjemu delu sonde. Ta prehod je na severni strani profila kratek in bolj strm. Pri 5,9. ter 9,2. m sta robova, ob katerih začne plast ilovice strmo padati. Na severni strani smo temu padcu sledili z izkopom v globino še za 1,7 m ter s svedom za geološka vrtanja še naslednjih 1,8 m. To je vdor v ilovico, širok 3,5 in globok 3,3 m. (Plast 5). Prva v tem vdoru je plast zelo vlažne srednje sive gline, ki je močno pomešana z rastlinskimi ostanki — karboniziranimi vejicami, koščki oglja ter svedrastimi polžki. Debelina plasti je 80 cm in sega v globino do 3,2 m pod današnjo površino v osrednjem delu sonde. Ta plast leži na 40 cm debeli plasti svetlo sive mivke, v kateri je veliko karboniziranih ostankov trav. (Plast 5) Svetlo siva mivka prehaja v temno sivo, v kateri je še več rastlinskih ostankov, svedrasti polžki in tudi celi kosi vej. Vkop v to plast je bil globok le 20 cm; zaradi vode, ki je vdrla, smo morali prekiniti z izkopom. Z geološkim svedom smo iz dna tega vkopa vrtali še 1,8 m: do konca vrtine je gradivo popolnoma enako, tj. temno siva mivka, pomešana z rastlinskimi ostanki. Komaj na koncu se je pojavila čista mivka. Skozi vrtino je bruhala voda ter prinašala s seboj material iz dna vrtine. V 10 minutah je bil izkop poln vode in sicer 2 m pod današnjo površino. To je bil stalen vodostaj, ki smo ga lahko preverjali tudi po večdnevni odprtosti sonde.

Tolmačenje stratigrafije v sondi 6

Spodnji rob plasti 2 je hodna površina, ki ima za osnovo zelo temno rdečo plast ilovice, v katero je bil vkopan kanal, globok okoli 3,5 m. Ker je mivka zanesljivo znamenje za tekočo vodo, lahko tudi v tem primeru trdimo, da je bila plast mivke (4 in 5) primešana tekoči vodi. Plasti (4 in 5) sta debeli okoli 2,2 do 2,5 m; to je tipično gradivo iz dna struge, ki priča o postopnem zasipanju oziroma višanju dna struge od 3,5 do 1,2 m pod rob hodne površine, ki je, menimo ob spodnjem robu plasti št. 2. Med zasipanjem plasti 3 in tudi neposredno po tem pa je bilo to območje le še zamočvirjeno. Z zasipavanjem plasti 1 in 2 postane to najbrž obdelovalna površina. Na današnji površini, nad nekdanjim »kanalom«, je ohranjena oblika bregov nekdanje obale, ki je pa širša okoli 3 m in s tem nakazuje, da je proces zasipanja tekел enakomerno in postopno z obeh strani proti sredini. Tako kot danes, je bil tudi v času »kanala« severni breg krajši in bolj strm.

Casovni okvir. Pri opisu plasti št. 2 smo omenjali najdbo številnih fragmentov poznosrednjeveške keramike, ki jih je bilo največ v spodnjih delih omenjene plasti. Najnižje, že na prehodu iz plasti 2 v plast 3, v sredi »kanala«, je bil popolnoma ohranjen lonček, ki ga imamo po dosedanem poznavanju tipologije lončarstva za eno od najstarejših oblik našega visoko in poznosrednjeveškega lončarstva oziroma za obliko, ki je nastala neposredno po vzoru naše zgodnjerednjeveške staroslovanske keramike. V tem višinskem horizontu in neposredno nad njim so številni fragmenti keramike, ki jo lahko delimo v dve skupini: pokončna navzven zavihana in neprofilirana, debela, prstanasto oblikovana ustja, ter skupina ustij, ki so tanjša, zavihana navzven ter močno profilirana. Na nekaterih je tudi pet kanelur. Prva skupina je številčno močnejša. Keramični profili si sledijo s sledečim stratigrafskim zaporedjem: lonec in nekaj fragmentov z neprofiliranim ustjem, višje neprofilirana ter profilirana ustja, skupaj in najvišje samo profilirana ustja. Najvažnejši prispevek k relativni kronologiji je vsekakor najdba lonca. Ko je lonec prišel v vodo, »kanala« ni bilo več, bila je le še luža. Po že datiranih analogijah sodeč, je lonček lahko kvečjemu iz 12. stoletja. V nobenem primeru ne bi mogel biti starejši, kvečjemu nekaj mlajši.

K funkciji in značaju kanala. »Kanal« je podaljšek že tako razširjene Krkine struge, ki je v nekem, še ne popolnoma definiranem času, tekla na tem mestu v smeri današnjega potoka Mihovice. Ako smo pri opisu sonde 6 sprejeli tezo, da je tudi na današnji površini videti korito »kanala«, moramo zaključiti, da kanal ni dosegel vzhodnega zidu na pokopališču. V primeru, da bi peljal še naprej proti zahodu, bi našli njegove sledove na prostoru zahodno od cerkve oziroma pokopališča. To spoznanje nas sili v sklep, da imamo opraviti z mrtvim rokavom Krke, ki je bil po obliki struge sodeč zanesljivo umetno izkopan. Torej gre za neko vrsto rečnega pristana, ki ga v času Otoka (Gutenwertha) ni bilo več. Razen visoko in poznosrednjeveških so bile edine doslej že ugotovljene najdbe, kot smo to videli v sondah 4 in 5, zgodnje rimske. Zato bi se v tej fazi raziskav lahko zadovoljili z začasnim odgovorom, da je bil »pristan« rimski. Pričujoča rekonstrukcija situacije rimskega pristana oziroma pristanišča ima le deskriptivni značaj, kajti v tem trenutku manjkajo še topografske meritve in odgovarjajoči načrti ter dokončna arheološka raziskava. Toda kljub manjkajoči dokumentaciji je treba pritrditi verjetnosti podane rekonstrukcije.

Začasni pregled izsledkov pri sondiranju na Otoku pri Dobravi

Najdbe v sondah na Otoku (Gutenwerthu) delimo v dve skupini: rimske in visoko ter poznosrednjeveške. Med rimskimi najdbami je treba omeniti fragment keramične posode z antropomorfno masko, ki je bil najden v sondi 4; fragment zgodnje antične samostrelne fibule iz sonde 5, najbrž rimski fragment keramike iz dna sonde 1, obdelani blok kamna iz sonde 2 in končno, domneven rimski pristan. Te najdbe in okoliščine,

v katerih smo jih našli, nam dovoljujejo naslednji sklep: prostor med sondami 4, 1 in 5 ter deloma tudi predel v smeri proti sondi 6 sta bila v zgodnji antiki poseljena. Obdelani blok iz sonde 2 in pristanišče pa nam kažeta značaj naselbine. Rimska hodna površina je bila najmanj en meter pod današnjo, dno struge Krke oziroma kanala pa je bilo okoli 5 m nad hodno površino v sondi, kar je najbrž izključevalo stalne poplave, kakršne so danes na tem kraju.

Razen rimskih so v sondah visoko in poznosrednjeveške najdbe praviloma naselbinskega značaja: keramika za dnevno uporabo v gospodinjstvu ter ostanki arhitekture. V sondi 1 so ostanki najmanj dveh hodnih površin ob objektih ter cestišče. V sondi 2 je osno zaporedje treh objektov: dve stavbi s tlakom ter topilniška peč. V sondi 3 sta najmanj dve stavbi s pripadajočim tlakom in ostanki topilniške in najbrž še predelovalne dejavnosti. Zadnjo oziroma mlajšo stavbno fazo je uničil ogenj. V sondi 4 smo rezali objekt, ki smo ga označili kot omejitvev naselbine proti zahodu. V sondi 5 sta bili dve neistočasni hodni površini in najbrž notranjščina nekega stavbnega objekta. V sondi 6 vidimo najnižji in zamočvirjen del, že zunaj naselbine, ki je služil za odpadno jamo.²

Če povzetke izsledkov v sondah strnemo, bomo dobili naslednjo podobo: na prostoru med Miklavževo cerkvico in Dramo, od današnje poti Dobrava—Šentjernej do zamočvirjenega dela ob levem bregu nekdanjega toka Krke, oziroma današnjega potoka Mihovica, je bila v visokem in poznem srednjem veku strnjena naselbina, ki je imela mestni značaj. Za gradnjo so uporabljali lomljenec in oblice, ki so jih vezali z malto. Pri objektu v sondi 2 pa so uporabili tudi rimski obdelani blok. Časovni razpon naselbine je izpričan s trojnim zaporedjem stavb in dvema tlakoma v sondi 2 ter najmanj dvojnimi zaporedjem stavb in hodnih površin v drugih sondah. Vse to govori o daljšem časovnem obdobju.

Tipološki pregled keramike

Število keramičnih fragmentov, ki smo jih našli v sondah na Otoku, doseže skoraj tisoč, od tega je skoraj 500 kosov z izdiferenciranim značajem. Do tega trenutka smo opravili le sortiranje tipov ustij in dna kot najbolj karakterističnih delov posod. Zdi se, da smo v sondi 1 našli odpadno jamo, napolnjeno s keramičnimi fragmenti, ki segajo med obe neistočasni hodni površini. Kljub številnosti in neenakosti oblik gre za dosledno ponavljanje iste oblike: lonček z manj ali bolj navzven zavahanim ustjem z visokim robom, ki je od dva do štirikrat profiliran. Izvedba in oblika profilacije sta zelo bogati in različni. Izvedbe so zelo različne in bodo terjale detajlno analizo. Malo je ustij, ki kažejo na neposreden prehod iz prvotne zgodnje srednjeveške oblike domače staroslovanske keramike. Oblike dna so v glavnem tri: z naglim, bolj počasnim ali zelo postopnim prehodom v obod. Prehod iz dna v obod je

² O keramiki, ki smo jo odkopali v sondah 1—6/67, je v pripravi posebna študija. Objavil jo bo Zgodovinski časopis. Zatem sledi študija kovinskih najdb na Otoku.

zelo oster. Obod je skoraj praviloma usločen. To so torej manjša ali večja izvedba lonca z bikoničnim obodom in skledi podobne izvedbe. Število keramičnih fragmentov je zelo majhno, oblike pa se gibljejo v okviru, ki smo ga že zarisali pri sondi I. V osnovi velja isto za sondi 4 in 5. Če bi brez nadaljnega detajlnejšega razčlenjevanja primerjali forme z Otoka s tipologijo profilov, ki jo je za staroslovansko in srednjeveško lončarstvo dognal R. Ložar, je naša prva skupina odgovarjala njegovemu tipu I in II ter naši skupini 2 in 3 Ložarjevemu tipu III in IV. Čas Ložarjevih tipov se giblje v 12. in 14. stoletju. Lonček tipa I pa postavlja še v 14. stoletje. Pri iskanju pobud in primerjalnega gradiva za vse štiri tipe se Ložar ozira proti slovanskemu in germanskemu severu. Takšna primerjava je preveč sumarična, služi nam mogoče le za orientacijo in sicer v času, ko še nismo opravili detajlne analize otoške keramike. Ob primerjanju z Ložarjevimi tipi ugotavljamo, da imamo na Otoku večje število do sedaj še neidentificiranih tipov in variacij, da lonček tipa I leži stratigrafsko najnižje, da so oblike z zelo razčlenjenim ustjem skoraj izključna oblika. Če se pri sklepu oslonimo na Ložarjeve ugotovitve, prevladuje na Otoku keramično gradivo v glavnem tujega izvora, ki ga časovno ne bi mogli postaviti v čas pred 12. ali 13. stoletjem in ne čez meje 15. stoletja. Pričujoči poizkus poiskati provizoričen kulturni in časovni oris gradiva je načel številne probleme in nakazal, da je za reševanje potrebna sistematska znanstvena obdelava.³

Sistematsko raziskovanje v letu 1968

Po programu, ki smo si ga zastavili za leto 1968, bi morali na terenu opraviti naslednja dela:

1. Sistematski izkop na južnem koncu Mencinove njive, kat. št. 2670, kjer bi spremenili sondo 2/67 v izkopno polje.
2. Sondiranje na »Oštatu«.
3. Sondiranje na »Irgelcu«.
4. Sondiranje (prečni prerez) v stari strugi Krke pri Miklavževi cerkvi.
5. Sondiranje na območju zahodno od ceste Šentjernej—Dobrava, med Šentjernejskim potokom in Mihovico.

Z raziskovanjem oziroma izkopavanjem smo začeli na parceli št. 2670. Odkrili smo 18 kvadrantov. V okviru koordinatnega sistema smo dodatno izkopali še eno sondo, dolgo 11 in široko 1 m. Objekt, ki smo ga začeli odkrivati na območju nekdanje sonde 2/67, je po obsegu tak, da smo morali zanj angažirati vsa razpoložljiva finančna sredstva in tudi več delovni čas. Površina, ki smo jo odkrili, meri okoli 300 m², izkopanih pa je bilo okoli 400 m³ zemlje in drugega zasipnega gradiva (glej situacijo z vrisanim IP ali izkopnim poljem).

Izkopavali smo po principu planumov ter v okviru meja kvadrantov. Na vsakem 8. metru smo po celi dolžini X-osi puščali profile — pregraje, ki so praviloma široke 0,5 m. Kot sledi iz priložene dokumen-

³ Rajko Ložar, GMDS 20, 1959, 214, 215.

tacije, smo dokumentirali vsak planum posebej in sicer z risbo v merilu 1:20, s tekstovnim opisom ter s fotografijo. Isti postopek dokumentacije smo opravili pri profilih. Med slednjimi smo dokumentirali praviloma tiste, ki so na mejah IP.

Zaradi važnosti izsledkov na IP, na prostoru nekdanje sonde 2/67, smo se namenoma odpovedali delu pod t. 2—5, in sicer v korist izkopa na IP. Nerealizirani del programa iz leta 1968 bi reševali postopno v naslednjih letih. Vrednotenje izsledkov sledi po obravnavi vsakega planuma oziroma vrednotenje celote po izloženi dokumentaciji. To površino smo izkópali v petih planumih.

Planum 3, kv. 1—4, 9—12

Površina tega planuma je za 20 cm globlja od planuma 2 oziroma 40 do 50 cm pod današnjo površino. Tu je prišlo že do močne redukcije barvnih površin s planuma 2. Na površini celega planuma že vidimo različne objekte, ki se ločijo med seboj po značaju: poleg skupine kamnov v kv. 10, ki smo jih pri opazovanjih na površini pl. 2 označili kot »suh zid«, so se pojavile še tri skupine kamnov, ki bi jih lahko označili kot »suh zid«. Te so v kv. 9 in 10. Pri oštevilčenju površin na pl. 3 smo uporabljali za materiale, ki se nadaljujejo iz pl. 2, tudi iste številke.⁴

Opis površin:

Površina 1: Temno siv subhumus, močno pomešan z mivko, koščki oglja, fragmenti keramike, opeke ter lomljencev velikosti do 5×5 cm. Vse najdbe so prepojene s pepelom in zelo drobnim ogljem. Brez dvoma gre za ostanke kurišča in njegovo bližje okolje.

Površina 2: »Vareš«, ki je mestoma pomešan z enakim gradivom kakor na površini 1. Na sredi površine sta dva večja lomljenca velikosti 10×10 cm.

Površina 3: Čist »vareš«, mestoma pomešan s temno rjavim subhumusom in ogljem. Na osrednjem delu te površine sta bila večji kos žindre ter lomljenec velikosti 5×10 cm.

Površina 4: Temno rjav subhumus, gosto pomešan z drobci oglja, keramike, opeke, ter mestoma z manjšimi površinami prepečene ilovce. Ta površina pokriva skoraj v celoti kv. 2. Tu so tudi sledi zidov, ki smo jih opisali že uvodoma.

Površina 5: Srednje rjav subhumus, pomešan z drobnim lomljencem. Ta površina ima pravokotno obliko, ki prehaja postopoma v površino 3. Na površini 5 smo zadeli na vzhodni konec sonde 2/67.

Površina 6: Gradivo, ki smo ga označili s to številko v predhodnem planumu, izgine v plasti med planumoma 2 in 3.

Površina 7: To je gradbena zasipna plast oz. srednje rjav subhumus, ki je na celi površini pomešan z malto, opeko, drobnimi koščki oglja in lomljencem velikosti do 10×20 cm. Na J meji kv. 10 prihaja na dan krona zidu iz lomljencev, ki so vezani s srednje sivo malto.

Površina 8: je izginila v plasti med planumoma 2 in 3.

Površina 9: Rjavkast subhumus, ki je močno pomešan z drobnim lomljencem velikosti do 2×2 cm. Barvni ton te površine se zelo razlikuje od ostalih površin. V JV vogalu kv. 9 se pojavlja zid, ki teče vzporedno z zahodnim vogalom Mencinove njive.

Planum 4, kv. 13—16

Plast med planumoma 3 in 4 je debela okoli 50 cm, kar priča o počasnem procesu spreminjanja. Istočasno, pri istih globinah na površini kv. 9—12, 1—4,

⁴ Zaradi obsežnosti sistematične dokumentacije, objavljamo po nasvetu uredništva Z. Č. le najbolj značilna planuma 3 in 4.

smo morali kopati planume na globini 25 cm. Razlika v intenzivnosti dogajanja na obeh površinah je s tem dokaj jasno dokazana.

Na površini planuma 4 razlikujemo v glavnem tri površine: »vareš«, subhumus ter gradbeno zasipno plast na Z robu izkopanega polja.

Opis površin:

Površina 1: popolnoma čist »vareš«.

Površina 2: »vareš«, ki je ob robovih močnejše pomešan z večjimi kosi oglja.

Površina 3: »vareš«, ki je gosto pomešan s pepelom, ogljem in drobnejšimi kosi žlindre. Meja proti J, V in Z je zelo ostra.

Površina 4: temno siv subhumus, gosto pomešan s pepelom, ogljem, drobnejšimi lomljenci velikosti do 3×5 cm, koščki prepečene ilovice ter ob meji s površino 2 z manjšimi površinami »vareša«.

Površina 5: Temno siv subhumus, ki je gosto pomešan z dolomitnim peskom, zelo drobnimi kosi lomljenca ter koščki oglja. Površina 5 meji na Z na zid, ki smo mu sledili ob zahodni meji kv. 3—9. Tu je tudi vogal najstarejše gradbene faze, ki teče pod Z izkopno mejo kv. 1—4, 9—12. Mlajši zid, o katerem smo govorili uvodoma, se nadaljuje pod J izkopno mejo kv. 12—16.

V 50 cm debeli plasti med planumoma 3 in 4 so bili številni fragmenti poznosrednjeveške keramike ter nekaj železnih žbljev.

Opis situacije v kv. 11—14 bomo na tem načrtu opravili pri opisu cele situacije na izkopnem polju po zaključenem izkopavanju v l. 1968 (glej Opis situacije).

Kontrolni vkopi:

Opis vdora na ($x=0$, $y=8$ osi), prehod iz kv. 2 v 5.

Na planumu 6 smo ugotovili starejši vkop, ki je širok 80 in globok 60 cm. Gre za kanal, ki poteka v smeri V—Z. Naš izkop pa je rezal »kanal« prečno, tj. v smeri S—J. Vdor je bil napolnjen s temno sivim subhumusom, v katerem je bilo veliko fragmentov prepečene ilovice, oglja in koščkov žlindre. Tu je bila tudi živalska kost in nekaj fragmentov poznosrednjeveške keramike. V profilu nad pl. 6 je subhumus pomešan z večjimi kosi lomljenca, oglja in opeke. Nad tem je plast gradbenega šuta, v katerem so koščki ometa in drugega gradbenega materiala. Nad plastjo, ki smo jo pravkar opisali, je hodna površina, v kateri je gradbeni material, ki mu sledi humus.

Vkop na p. 5, kv. 16

Tesno ob J meji kv. 16 je vkop dolg 70 in širok 40 cm in doseže globino do 60 cm pod pl. 5. Izkop ima ovalno obliko in je bil zapolnjen s temno sivim subhumusom, v katerem poleg oglja ni bilo drugih najdb. V dnu izkopa je bilo dno rdeče pečene rimske keramične posode.

V SZ vogalu kv. 16, na pl. 5, med obema krakoma površine 26, je vkop v obliki kanala, ki je širok 50 in globok 20 cm, dolg 65 cm. Kanal se nadaljuje pod profilom na SZ. V vkopu sta bila glina in subhumus, v katerem je bilo veliko kosov oglja. Ob robu dna izkopa je bilo veliko ostankov prepečene ilovice. Nekateri kosi so debeli do 5 cm. Ni dvoma, da gre za ostanke kurišča. Do 45 cm pod kuriščem poteka v profilu plast žganine, v kateri so oglje, prepečena ilovica ter redki kosi žlindre.

V JV vogalu kv. 15 je poglobitev (25 cm), v kateri je bila plast žganine ter koščki prepečene ilovice. Ta vkop se nadaljuje še naprej od J in V profil. Funkcije tega vkopa še ne bi mogli opredeliti.

Profili:

(Opis profilov ob mejah IP kv. 1—4; 9—12 in 14—16)

Profil 1: začenja pri $x=4$, $y=4$, tj. v JZ vogalu kv. 12 ter sega do vzhodne meje tega kvadranta. Nad prehodom v sterilno plast, po x osi ugotavljamo

prerez skozi dva nasipa »vareša«. Temu sledi enkratni zasip ter prehod v subhumus oz. humus. Profil je dolg 4 in visok 1,2 m. Gornja črta profila rahlo pada od Z proti V.

Profil 2: poteka ob vzhodni meji IP, teče skozi kv. 1 in 12. Izraziti sta dve hodni površini. Starejša ob prehodu v sterilno plast in mlajša okoli 20 do 25 cm višje. Obe polovici profila, tj. severna in južna, se med seboj zelo razlikujeta po strukturi. Deli ju ostra cezura, ki deli profil na tretjine: v J tretjini si sledijo tri plasti »vareša«. Med njimi so subhumus, oglje ter pepel. Zadnja plast »vareša« sega neposredno pod humus.

V prvi cezuri (oziroma presledku plastenja) so humus, subhumus, vareš, gradbeni material ter fragmenti keramike. Vse gradivo je med seboj pomešano. Gre za kasnejši vdor, ki je bil zasut z mešanico izkopanega gradiva. Druga tretjina, v smeri od J proti S, kaže nadaljevanje plastenja iz prve tretjine, tj. menjava plasti »vareša«, na katerem se je nabiralo oglje, pepel ter koščki žlindre. Določena razlika nastane komaj v zadnji fazi zasipanja.

Presledek med zadnjima tretjinama sega od današnje hodne površine do dna izkopa. Tudi ta zasip je nastal z mešanjem vseh plasti v profilu. Zadnja tretjina: glini, ki sega do 20 cm nad dnom profila, sledi mogočna, zelo temna plast, ki jo sestavlja temno siv subhumus, ki je prepojen s pepelom, ogljem in rumenkastim »varešem«. Tu so še kosi prepečene zemlje in koščki žlindre. V najnižji legi te površine je veliko kosov drobne žlindre. Pred prehodom v subhumus in humus, 30 cm pod površino, si sledita dva manjša hlebčasto oblikovana kupa »vareša«. Na obeh je do 10 cm debela plast žganine.

Za ta profil je značilen mogočen nasip »vareša«, ki obsega dve tretjini profila, v katerem ugotavljamo najmanj dvakratno nasipanje. Enaka plast »vareša« je v severni tretjini, toda na tej je plast žganine močnejša. Cel profil pa kaže skoraj enakomeren ritem izmenjave plasti od prve do današnje hodne površine.

Profil 3: predstavlja severno mejo IP ter poteka ob S robu kv. 1—4. Tudi ta profil, enako kot prejšnjega, delimo na tretjine in sicer od zahoda proti vzhodu. V vzhodnem vogalu profila je vdor, ki sega do 70 cm pod današnjo površino, širok do 70 cm.

Prva tretjina profila kaže enako strukturo kot vzhodni del: izmenjava »vareša« in temnih plasti na njem. V temni plasti sta dva velika lomljenca velikosti do 20 × 30 cm. V naslednji tretjini, tj. v sredi profila, je kasnejši vkop za apno jamo. Plastenje v zasipu apnene jame kaže najmanj dvakratno oz. postopno zasipanje. Zahodna tretjina ima popolnoma drugačno strukturo od vzhodne: drugi hodni površini sledi subhumus, ki ima kopasto obliko. Komaj nato sledi prehod v humusno plast pod današnjo hodno površino.

Profil 4: teče ob zahodni meji izkopnega polja, tj. ob Z meji kv. 4 in 9. Po strukturi je zelo enostaven. V njem sledimo najmanj trem hodnim površinam: prva nad najmanjšo gradbeno fazo, druga nad srednjo gradbeno fazo in tretja nad prehodom v subhumus.

Profil 5: teče ob južni meji kv. 9—12. Delimo ga na tretjine. V prvi je vdor, ki je nastal kot gradbena jama za drugo gradbeno fazo. V drugi tretjini je izrazita gradbena zasipna plast, ki kaže večkratno plastenje nad prvo gradbeno fazo. V sredi profila opazamo naslednjo strukturo: hodna površina, ki odgovarja 3. gradbeni fazi; zasipna plast nad omenjeno hodno površino ter zasipno gradivo nad 1. gradbeno fazo.

Profil 6: Poteka vzporedno z Z mejo kv. 2 in 11. To je istočasno Z stran zidu, ki sodi k naši 1. gradbeni fazi. Na tem profilu razlikujemo tri osnovne površine: prva je neposredno pod najstarejšo hodno površino, druga je subhumus, ki je močno pomešan s pepelom, drobnejšim ogljem, žlindro in redkimi kosi lomljenca. Po sredi profila teče debela plast žgane ilovice. To plast imamo lahko brez nadaljnega za ostanek kurišča. Nad tem je subhumus. V zidu prve gradbene faze so uporabljali gradbeni material, ki v tej globini ni bil povezan z malto.

Profil 7: je vzhodna stran zidu iz prve gradbene faze. Pod višino zidu so sledovi trikratnega kopičenja »vareša« in sicer v smeri S—J. Prva plast »va-

reša« se pojavi 80 cm nad najstarejšo hodno površino. Vsako kopičenje kaže 5 do 5 × plastenje. Čez plasti »vareša« pride subhumus in komaj nato temelji za prvo gradbeno fazo.

Profil 8 in 9: sta nastala ob V in J strani stebrička za količek $x = 0$, $y = 4$, ki kaže prerez skozi zelo izrazit kup »vareša«. Slednji je nastal najmanj s 5-kratnim dodajanjem gradiva. V presledku do novega nanašanja »vareša« se je nabrala na prejšnji površini plast oglja, pepela in žindre.

Profil 13: je nastal pod stebričkom na $x = 0$, $y = -8$ in sicer na njegovi S strani.

Profil 10: teče ob vzhodni meji kv. 16 in predstavlja nadaljevanje S podaljška profila v kv. 1 in 12. Tudi v tem profilu vidimo jasno nakazano kopičenje vareša najmanj v 4-kratnem zaporedju in to ob S in J delu profila.

Profil 11: poteka ob J meji kv. 13–16. Delimo ga na tretjine: na V se zaključuje kopičenje »vareša«, ki se v svoji vrhni plasti že začenja mešati s subhumusom. Srednji del predstavlja hodno površino, na kateri je žganina-požig, ki mu sledi trojno plastenje subhumusa. Na Z tretjini sta nad hodno površino subhumus in zasip nad tretjo gradbeno fazo.

Profil 12: je podaljšek Z meje IP (1–4) (9–12) in teče naprej proti J ter predstavlja le zasipno plast nad drugo gradbeno fazo.

Izsledok analize vseh profilov na IP 1–4, 9–12, 13–16

Glede na podobo, ki nam jo posredujejo profili, delimo zgoraj omenjeno IP na dve polovici in sicer na Z in V del od prve gradbene faze. Na prostoru V od omenjenega zidu do roba izkopne meje opažamo večkratno kopičenje »vareša« in sicer v treh ali štirih kupih. Vsak od teh kaže večkratno plastenje. Severni del te polovice kaže mogočno plasteenje oglja, pepela, žindre in železnih izdelkov.

Zahodno od zidu prve faze nam kažejo profili le zaporedje ene hodne površine in 4 gradbenih faz.

Pregled situacije po izkopu na IP kv. 1–4, 9–12 in 14–16

Med kv. 14–16 in ostalimi, ki smo jih našli v naslovu, poteka 30 cm širok profil, ki sega od današnje površine do sterilne plasti. Globina izkopa se giblje med 100 in 140 cm. Plitvejši vkop je na J polovici IP, kjer začenja površina naglo padati.

Po dosedanjih ugotovitvah razlikujemo na izkopani površini 5 stavbnih horizontov oz. hodnih površin. Najstarejša hodna površina se ujema z dnom izkopa, tj. pl. 6 na kv. 1–4; 9–12 ter pl. 5 pri kv. 14–16. To hodno površino dokumentira neposreden prehod v sterilno plast spodaj ter v plast »vareša« navzgor. Hodna površina je steptana ter polna drobnejšega oglja, pepela in kosov prepečene ilovice. To prihaja še posebno do izraza ob V meji IP. Za to hodno površino domnevamo, da je bila znotraj z zidovi omejenega prostora, kar naj bi dokazovale bogate ostaline življenja in dela, ki se je razvijalo na tem prostoru. V tej fazi raziskovanja še manjka popolna omejitev tega prostora. Hodno površino, ki smo jo pravkar opisali, pokriva 20 cm debela plast temneje barvanega gradiva. Na tej hodni površini leži tudi zid, ki teče vzporedno z Z mejo IP, prekinjen je v kv. 14 in se ponovno javlja v kv. 4, od koder teče še naprej proti S. V tej fazi raziskav še ne bi mogli reči, ali je zid mlajši

ali istočasen z omenjenim tlakom. Zdi se, da sta bila zid in tlak istočasna, kajti v plasti pod zidom v kv. 14 ni nadaljevanja hodne površine, ki smo jo ugotovili v dnu gradbene faze (oštevilčili smo jo z rimsko III) v severnih kvadrantih. V kakem časovnem odnosu je faza III s fazo II, tj. z zidom, ki leži nad prej omenjeno prvo hodno površino, še ne vemo, čeprav sloni faza II najbrž neposredno na fazi III. Vsekakor pa lahko imamo že sedaj fazo III za drugo po času nastajanja. Prištevamo ji še skupine kamnov v SV vogalu ter ob S profilu IP. Te površine nakazujejo nekako dvojno razčlenitev prostora v gradbeni fazi III. Kot posebno gradbeno fazo označujemo zid, ki teče v smeri S—J skozi J del kv. 2, kv. 11 ter skozi S del kv. 15. Poslej ga bomo označevali kot gradbeno fazo (rimsko) I. Po strukturi se ta zid zelo razlikuje od prejšnjih: je osamljen, brez povezave s površinami, ki smo jih odkrili v V delu IP in je nastal na vrsti zaporedno stoječih kupov »vareša«. Profila z obeh strani zidu I sta zelo neenotna, kar je spričo enotnosti profilov pri ostalih zidovih dokaj presenetljivo. To lahko tolmačimo le tako, da je zid I postavljen na neko starejšo razmejitveno črto, ki nam danes diferencira dogajanja na prostoru V in Z od zidu I. Ta analiza nas sili k posebni pozornosti na starostno razliko in funkcijo zidu I in profila pod njim.

Zid I začenja v kvadrantu 2 in konča v kvadrantu 15 ter je vzporeden z zidom III. Razčlenitev na meji kvadrantov 15 in 16, ki predstavlja naravno nadaljevanje zidu I, najbrž le ni z njim v nobeni neposredni zvezi. To bomo dognali le ob detajlni raziskavi stičnega prostora med obema objektoma. Ker objekta na meji med kv. 15 in 16 še ne moremo opredeliti k nobeni drugi gradbeni fazi, ga bomo opazovali skupno z zidom I.

Na kompleksu med zidovoma II in III na eni strani in zidom I na drugi, stojita dve skupini materiala (gradbenega): ena ob J meji kv. 15 in druga v SZ vogalu kv. 11. To sta dve najvišje ohranjeni točki oz. površini, v katerih je gradbeni material. Med obema površinama ni nobene vidne povezave, razen enake višine in smeri razprostiranja. Ni brez pomena tudi dejstvo, da so profili pod obema površinama skoraj popolnoma enaki. Te ostanke označimo kot zid IV.

Na temelju dosedanjih analiz smo ugotovili:

1. Hodno površino v globini 1,4 m (1. hodna površina).
2. Časovno naj bi tej hodni površini sledil zid III, za katerega smo skoraj na celem IP ugotovili tudi orgovarjajočo hodno površino.
3. Zid II, za katerega še nismo določili časovnega zaporedja.
4. Zid I.
5. »Zid IV«, ki ga ne moremo povezovati z nobeno dosedanjo gradbeno fazo oziroma zidom.

O časovnem zaporedju posameznih gradbenih faz oziroma zidov bi lahko govorili le po detajlni analizi profilov.

Čeprav smo izkopno polje delili s prečnim profilom, kaže do danes izkopana površina popolno enotnost poselitvenega prostora. Z navedenimi izvajanji in dokumentacijo smo prikazali prvo fazo izkopavanja na Otoku pri Dobravi, ki smo jo zaključili v začetku avgusta 1968. V na-

daljevanju izkopavanj, tj. v jeseni, smo odkrili še naslednje kvadrante: 12—14, 17, 18, 19, 22, 23 in 26. Skupno devet kvadrantov in še sondo 7/68, ki je bila dolga 11 in široka 1 m. Izkopno polje smo razširili proti J z izkopom kv. 26 in 17—19 ter še dodatno s kv. 22 in 23, proti Z z izkopom še neodkritih delov kv. 11 in 14 ter s celima kv. 12 in 13. Ob zaključku sistematskega izkopavanja smo izkopali že omenjeno sondo 7/68, s katero smo hoteli preveriti širino in smer razprostiranja osrednje ceste skozi naselbino.

Splošni izsledok zadnje faze izkopavanja

Pri zidu, ki smo mu že sledili pri izkopu kv. 4, 3, 11 in 14, ter smo ga označili kot zid II, smo prišli do južnega konca z izkopom kv. 14 in 18. Razširitev oz. ruševinska plast, ki smo jo opazili ob njegovem V licu v kv. 15, se nadaljuje še do srede kv. 18. Zahodno od tega zidu leži na dnu izkopa cestišče iz oblic in lomljenca različnih velikosti. Največji meri okoli 40×40 cm. Cestišče se nadaljuje po širini še naprej, pod zahodno mejo IP. Na zahodni polovici cestišča sledimo neki večji korekturi oz. razširitvi cestišča. Pred razširitvijo je bilo cestišče široko 4 m. Zahodna meja prvotnega cestišča je bila iz večjih kosov lomljenca in oblic, ki ležijo skoraj v premi črti. Bili so veliki do 40×40 cm. Karsnejša razširitev je iz kamnov, ki merijo do 20×20 cm. Proti J se nadaljuje cestišče še naprej v kv. 22 in 23. Tu je cestišče široko do 4 m in sicer v dveh različnih višinskih horizontih: višji poteka ob Z meji kv. 23, širok do 1 m ter do 30 cm nad tlakom v kv. 22. Ta tlak je sestavljen iz lomljenec velikosti do 10×10 cm, ki ležijo tesno drug ob drugem.

V kv. 26 ter v V delu kv. 17 je situacija popolnoma enaka kakor v kv. 16: v globini enega metra smo zadeli na sterilno plast ilovice. Od današnje hodne površine do dna izkopa sledimo postopnemu prehodu iz humusa v subhumus in nato v »vareš«, ki sega vse do najstarejše hodne površine. Ta je zelo izrazita in poudarjena, saj jo identificiramo kot 5 cm debelo črno črto, v kateri ločimo oglje, pepel, drobce prepečene zemlje ter drobne koščke lomljenca. Dno izkopa v kv. 17 je 30 cm globlje kot pri ostalih kvadrantih. Vzhodna in severna meja te poglobitve tečeta v loku od severozahodnega do jugovzhodnega vogala kv. 17. Dno izkopa pada naglo od S proti J. Severni del poglobitve je tlakovan z drobnimi lomljenci in oblicami velikosti od 5×5 do 10×15 cm.

Opis situacije v posameznih kvadrantih:

Kvadrant 26: dno izkopa je 1 m pod današnjo hodno površino, kjer začenja sterilna plast srednje rjave ilovice.

Vzhodni profil: plast humusa je debela do 20 cm in prehaja neposredno v subhumus, ki je debel do 20 cm. Med obema plastema je 5 cm debel sloj mešanice med humusom in drobnimi lomljenci velikosti do 1×1 cm. Verjetno je to sled neke zelo pozne hodne površine. Subhumusu sledi 40 cm debela plast »vareša«, ki leži na skoraj ravni črti prvotne oz. najstarejše hodne površine. Na tej so številni kosi oglja, droben lomljenec ter kosi prepečene ilovice. Južni profil v tem kvadrantu kaže nekoliko drugačno strukturo: humus in subhumus sta debela skupaj le okoli 20 cm. Od tega odpade do 10 cm na subhumus, ki je

močno pomešan z drobnim lomljencem velikosti do 1×1 cm. Sledita dva koptasto oblikovana kupa »vareša«, med katerim prodira subhumus skoraj vse do najstarejše hodne površine. Na meji med subhumusom in »varešem« je nekaj večjih kosov lomljenca-apnenca. Tudi hodna površina je tu enaka kakor na V meji tega kvadranta. Iz navedenega orisa sledi nujen sklep, da imata tudi kv. 17 in 26 enak značaj kot kv. 9 in 16, tj. da je celoten prostor služil za deponiranje oziroma začasno vskladiščevanje »vareša«.

Opis kv. 17: Dno izkopa je na dveh različnih višinskih horizontih in sicer na globini 1,2 in 1,5 m. Višji horizont predstavlja nadaljevanje hodne površine iz kvadrantov, ki ležijo severno in vzhodno od kv. 17. Ta se končuje v napetem loku med SZ in JV vogalom kv. 17. Dno poglobljenega dela pokriva tlak iz drobnega lomljenca in apnenčevih oblic velikosti do 15×20 cm. Dno izkopa naglo pada od S proti J.

Opis južnega profila kv. 17: Profil je visok 1 m, toda zelo neizrazit: 20 cm debeli plasti humusa sledi 50 cm debela plast subhumusa, ki je pri vrhu močno pomešan z lomljenci velikosti do 1×1 cm. Celotna plast subhumusa je pomešana z zelo drobnimi fragmenti opeke, oglja in lomljencev. Nato sledi do 50 cm debela plast skoraj popolnoma čistega subhumusa, ki je svetlejši in le na nekaj mestih pomešan s koščki lomljenca, oglja in prepečene ilovice.

Nad tlakom, ki smo ga opisali v poglobljenem delu kv. 17, je 20 cm debela plast temnejšega gradiva, ki se veže s plastjo subhumusa nad »varešem« v J profilu kv. 26.

V dnu J profila in po vsej površini poglobljenega dela kv. 17 je bilo veliko ostankov oglja.

Sonda 7/68

Izkopali smo jo na $x = +8$ osi, začeli pri $y = -16$, tj. ob ordinati med kv. 5 in 31. Dolga je 11 in široka 1 m. Povod za sondo nam je dala situacija cestišča, ki smo ga odkrili na kv. 11—14 ter 19, 22 in 23. Ker zaradi izkopanega in nasutega gradiva nismo kopali čez Z mejo kv. 12 in 13, nismo mogli na tem kraju preveriti širine cestišča. To smo storili nekoliko severneje, kot je to vidno iz priloženih koordinat za sondo 7/68. Sonda nam je istočasno potrdila pravilnost teze o cestišču, saj smo ga našli na območju, ki sega že čez mejo stavbnega kompleksa, ki smo ga letos raziskovali in je s tem izključena možnost tolmačenja tlaku kot »tlakovanega dvorišča«. V dnu izkopa, ki je okoli enega metra pod današnjo hodno površino, je tlak iz lomljencev in oblic velikosti od 5×5 do 20×30 cm. Tlak visi rahlo od V proti Z. Kamni so postavljeni tesno drug ob drugega; na tlaku in v posameznih primerih tudi med kamni v tlaku so bili kosi žindre ter drobni kosi opeke. Tlak se končuje na 9 m, merjeno od vzhodnega začetka sonde. Zahodni konec tlaka je zaključen v odnosu na os sonde pod topim kotom. Struktura površine tlaka je zelo različna: v dolžini 1,5 m od vzhodnega roba je tlak gostejši in iz večjih kosov kot na ostali površini sonde. Pri 1,5 m je poudarjena meja, ne samo z gostoto, temveč tudi z nekaj višjim horizontom. Na ostali površini so kamni v tlaku daleč manjši. Grupacije večjih kamnov opažamo samo na osrednjem Z robu tlaku. Manjši kamni merijo do 5×5 cm, večji pa do 15×30 cm.

Opis površin:

1. Tlak iz manjših ali večjih lomljencev, med katere je pomešan temno rjav humus.
2. Temno rjava ilovica.

Opis južnega profila v sondi 7/68:

Struktura profila je zelo enostavna: ugotavljamo le humus in subhumus, ki sta skoraj čista. Obe plasti kažeta na skoraj enkratni zasip. Samo na Z koncu sonde opažamo v plasti subhumusa debelejšo oziroma daljšo čezuro. Gornja črta se rahlo nagiba od V proti Z. Nekoliko bolj razgiban je prehod iz humusa v subhumus. Plast humusa je debela do 80 cm.

Opis površin:

1. Temno rjav humus, ki je v Z vogalu profila pomešan z drobci oglja ter mestoma z drobnimi lomljenci.
2. V dnu profila so lomljenci različnih velikosti.
3. Drobeci rdeče žgane ilovice.
4. Pas temno rjavega humusa.
5. Svetlo rjava ilovica.

Splošni izsledki v sondi 7/68

V sondi smo ugotovili tlak, ki se razprostira po dolžini od J proti S in je širok 8 m. Na V strani sonde se nadaljuje tlak še naprej proti V, toda po splošni situaciji sodeč, ne več kakor za 1 m. To stanje dovoljuje sklep, da smo s sondo prerezali tlak cestišča, ki smo ga odkrili pri sistematskem izkopu IP nekaj južneje od sonde.

Značaj drobnih najdb

Letošnje drobne najdbe delimo v dve veliki skupini: keramične in kovinske oz. praviloma železne.

Pri keramiki gre praviloma za visoko in poznosrednjeveške fragmente, ki se še vedno gibljejo v istem tipološkem okviru, kot smo to spoznali na keramiki, ki smo jo izkopali v sondah v l. 1967. Poudariti je treba, da pri sistematskem izkopavanju na IP v l. 1968 nismo dobili skoraj nobenega kosa keramike, ki bi kazal na povezavo z zgodnejšo oz. zgod. srednjeveško keramiko.

Izbor železnih predmetov je zelo bogat: žblji, rezila, orodje (okovje za hišno uporabo, podkve, ostroge, deli oglavne opreme za konja itd.). Med pomembnejše najdbe moramo vsekakor všeti veliko število kosov železne žilindre ter več kupov »vareša.«

V tem trenutku bi bilo še prezgodaj lotiti se kulturno historičnega opredelovanja najdb, ker za ta čas, tj. za visoki in pozni srednji vek, še nimamo izdelane tipologije, ter ker nismo še do konca odkrili objekta, v katerem smo našli do sedaj neštete predmete. Šele potem bomo lahko na temelju horizontalne in vertikalne stratigrafije, začeli z nadgradnjo lokalne kronologije in tipologije.

Topografska dela v letu 1968

V jeseni, ko so bila opravljena že vsa poljedelska opravila ter polja in travniki prazni oziroma očiščeni, smo lahko začeli z opazovanjem mikroreliefa. Do posebnih izsledkov smo prišli pri opazovanju nekdanjega levega brega Krke na prostoru med cerkvijo sv. Miklavža in Dramo. Ugotovili smo namreč, da se »rimsko« pristanišče, ki smo ga ugotovili s sondiranjem v letu 1967, sonda 6, podaljšuje v vrsto boksov v smeri proti Drami. Boksi so bili najmanj 4, imeli so po eno skupno steno in so merili do 15×20 m. Zdi se, vsaj po današnji zunanji konfiguraciji sodeč, da so bili zgrajeni z delnim vklopom v levi breg in z delno

graditvijo nasipa v strugo. Nasipi, ki delijo posamezne bokse, so pravokotni na »obalo«. Kaj več o vlogi ali gradnji boksov brez sondiranja ali pa sistematskega izkopa ne bi mogli povedati. Teorija o podaljšanem pristanišču za trgovske ali v času Rima tudi za bojne rečne ladje, ali pa teza o bazenih za namakanje kož ali konoplje, sta za sedaj več kot tvegani in preuranjeni. S topografskim ogledom nismo mogli dognati, v katerem času in kako so boksi nastali.

Mostobran — Okoli 500 m od mostu čez Krko se odcepi od ceste Dobrava—Šetjerneje kolovozna pot, ob kateri stoji večji, vzhodni del vasi Drama. Okoli 100 m od odcepa, zahodno od omenjenega kolovoza skozi Dramo, je parcela kt. št. 2819, ki ima skoraj pravilno pravokotno obliko, velikosti 100×50 m. Vogali so zaokroženi. Površina te parcele je skoraj popolnoma ravna ter se dviga do višine 1 m nad okolico. Ob vzhodnem in južnem ter deloma severnem robu parcele teče potoček, v nadaljevanju severne strani je kolovoz, ob zahodni pa močvirje. Dostop na njivo, ki je na tej parceli, vodi čez brv na potoku ob južni strani. Pri najmanjši poplavi, ki so pa tukaj skoraj praviloma najmanj dvakrat letno, tj. v jeseni in spomladi, pa je ta površina nepoplavljena in ločena od okolice. Že prvi pogled na opisano površino in bližnjo okolico priča o nenaravni situaciji. Potoček ob južni, vzhodni in deloma severni strani je umetno izkopan kanal, zaobljenost vogalov parcele je prav tako delo človeških rok. S tem pa že trdimo, da je površina te parcele le nadaljevanje parcel na prostoru južno od tega kompleksa. Podoba tega okolja dopolnjuje še bolj rekonstrukcija nekdanjega toka Krke pri Drami, ki danes ni več sporna: pred vhodom v Dramo cesta Dobrava—Šetjerneje vodi prek nasipa čez nekdanje korito Krke. Tu je tudi odcep za kolovoz v Dramo, ki smo ga omenjali že uvodoma. Desni breg stare struge je vodil neposredno ob zahodni in deloma severni stranici objekta, ki ga vidimo v parceli 2819. V podaljšku severne stranice je treba videti najbrž izliv potoka v Krko, ki še danes teče na istem mestu. Na ta način smo dobili ob desnem bregu Krke umetni otok, deljen od kopnega samo z ozkim kanalom. Daljša, severna stranica objekta predstavlja del desnega brega Krke, ki je pač nekoliko globlje pomaknjen v strugo Krke. Iz tega stanja ne moremo še ničesar reči o starosti objekta. Ugotovimo lahko le, da je Krka tu tekla najbrž še koncem poznega srednjega veka in da izročilo ni zabeležilo časa, ko je ta objekt nastal. To pa že samo po sebi priča, da je kot čas nastanka treba izključiti recentno dobo in predpostavljamo, da sega v čas, ko je tu še stal Otok (Gutenwerth). Na povezavo med Gutenwerthom in objektom na parceli 2819 kaže še nekaj drugega: pri izkopavanju v letu 1968 smo na kv. 11—14 ter 19, 22 in 23 odkrili cestišče, pri katerem smo lahko ugotovili tudi os in južni zaključek, ki je neposredno na levem bregu stare struge Krke. Če os podaljšamo na desni breg Krke, zadenemo z njo v sredo severne stranice pravokotnika na parceli št. 2819. Kot neposreden sklep je sledila misel o mostu ali vsaj brodu, na katerega se je z juga prišlo prek mostobrana. Za tako rešitev pa je v poznem srednjem veku veliko neposrednih paralel, tako da bi veljal do nadaljnjega, tj. dokler izkopavanje ne bi dalo dru-

gačnih rezultatov, za objekt na parceli št. 2819 delovni naziv »mostobran«. Ta topografski podatek je našo megleno predstavo o vlogi in urbanistični zasnovi Otoka (Gutenwertha) še bolj dopolnil in postavil v natančnejše determiniran kulturni krog.

Podoba o rečnih tokovih ter o položaju »mostobrana« v odnosu na staro strugo Krke, ki smo si jo ustvarili le na temelju topografskih opazovanj, smo lahko preverili in dopolnili ob povodnji, ko je Krka sredi marca l. 1968 prestopila bregove skoraj v vsem srednjem toku. Pri najvišji gladini je voda pokrila ves prostor, ki ga omejujemo z nazivom »otok«, razen ozkega kompleksa ob kolovozu od Miklavževe cerkve do stare struge pri Drami. Po trodnevnem upadanju, ki je pa praviloma rapidno, je voda stopila v staro strugo in v popolnosti obnovila situacijo, ki jo je moral imeti Otok (Gutenwerth). Razlika je bila le v odnosih višin med današnjim in tedanjim stanjem. Pri »mostobranu« je bilo videti njegov izoliran položaj z ozirom na okolje, neposredno oziroma premočrno povezanost z levim bregom stare struge, ter da je »mostobran« nastal v neki zajedi desnega brega stare struge, ki po vsej verjetnosti predstavlja izliv potoka.

Prispevek raziskav v l. 1968 k podobi Otoka (Gutenwertha)

Pod sedanjo potjo od Miklavževe cerkvice do Drame je vodila osrednja cesta, široka 9 m ter tlakovana z oblicami in lomljencem. Tesno ob vzhodnem robu cestišča smo odkrili 16 m dolg zid, ki ga proti S še nismo odkrili do konca. Zid predstavlja po vsej verjetnosti fasado nekega objekta. Širina izkopa je 16 m. Rekonstrukcija situacije tega prostora, z ozirom na najdbe, ki smo jih že obravnavali, bi utegnila biti naslednja: v velikem, dvorani podobnem prostoru, za katerega še ne vemo dimenzij, je bila notranjost razdeljena s podolžnim zidom na dva neenaka dela. V zahodnem delu se je vršila talilniška, v vzhodnem pa predelovalna dejavnost. Objekt je stal s fasado tesno ob cesti, z J zidom pa ob levem bregu Krke. Objekt je stal na kraju, kjer je ves dim nosil veter naprej proti Krki in nenaseljenemu despemu bregu. Predelovalno kovinarska dejavnost se je zadržala na istem prostoru skozi ves čas obstoja Otoka (Gutenwertha). Kupi »vareša« in zelo različno orodje in izdelki, ki smo jih našli v V delu IP, kažejo na zelo diferencirano dejavnost. To tezo potrjuje najdba najmanj dveh delovnih mest v SV vogalu IP.

S koprnim je bil Otok (Gutenwerth) povezan najbrž z mostom pri Drami, na katerega pa se je lahko prišlo z J strani le prek »mostobrana«.

Rekonstrukcija urbanistične sheme pa bi utegnila biti naslednja: na osrednjem prostoru, V od šentjernejske ceste, je bil širok trg, ob katerem je stala cerkev ter druge upravne stavbe. Trg je rezala v smeri SJ osrednja tlakovana cesta. Ob cesti so stale tesno ena ob drugi hiše, ob katerih so mestoma proti V in Z vodile kratke in tesne uličice. Na S je cesta končala v pristanišču. Tu je po vsej verjetnosti stala tudi mestna

četrt, ki je bila na kakršen koli način povezana s pristaniščem: delavci, trgovci, brodarji, ribiči itd. S tem so povezana stanovanja, trgovine, skladišča itd. Na J naselbine je bila »industrija« in stanovanja mojstrov in delavcev. Domnevamo, da je bila na zahodu naselbine posadka, ki je skrbela za varnost. Ob robovih naselja so bili najbrž vrtovi in gospodarska poslopja. Vzdolž osrednje oz. glavne ulice so stale verjetno trgovine in razne obrtne delavnice.

Izkopavanja v letih 1967 in 1968, za katera tu objavljamo poročilo, lahko strnemo v naslednje ugotovitve:

1. Leta 1967 smo opravili arheološko-mikrotopografska opazovanja na vsem območju Otoka tj. prostor med Šentjernejskim potokom in Mihovico kot vzhodno in zahodno mejo ter vasjo Drama na jugu in Krko kot severno mejo. Prostor zahodno od ceste Dobrava—Šentjernej, ki deli Otok na dva neenaka dela, je lahko v nasprotju z bogatimi najdbami na površini vzhodnega dela, bil takorekoč sterilan. Zato smo na vzhodnem delu izkopali šest sond, ki so dale naslednje izsledke:

a) določili smo mejo naselbinskega območja,

b) ugotovili smo najmanj štiri hodne površine: tri poznosrednjeveške in najnižja antična,

c) postavili smo tezo o spremembah rečnih korit Krke v zadnjih dveh tisočletjih in

d) našli najbrž rimsko rečno pristanišče.

Pri izkopu sond so prišli na dan številni rimski in predvsem visoko in poznosrednjeveški keramični fragmenti in nekoliko kovinskih najdb. Že to je zadostovalo, da smo morali zavreči staro tezo o Otoku na sterilnih tleh in preiti k sistemu stratigrafskega izkopavanja. Ta način dela nam je omogočil izdelavo kataloga srednjeveške keramike, v katerem vidimo popoln razvoj od prvih še zgodnesrednjeveških prvin do vseh enačic oblikovnega zaklada v drugi polovici 15. stoletja.

2. Leta 1968 smo prišli k sistematskemu izkopavanju na prostoru sonde 2/1967, ki je bila ob nekdanjem levem bregu Krke pri Drami, na njivi Mencin Jožeta iz Drame. Raziskovali smo površino 16 kvadrantov in odkrili: cestišče široko 8 m pokrito z oblicami, ki teče v smeri skoraj S—J oziroma se ujema s smerjo današnje poljske poti, ki vodi od Miklavževe cerkve proti Drami. Ob vzhodnem robu cestišča je zid, v katerem je bilo vgrajenih tudi nekaj rimskodobnih arhitekturnih elementov. Nato sledi najprej proti vzhodu delavniški kompleks za železarsko predelovalno dejavnost. Ta se je obnavljala vse do propada naselbine. V časovnem in stratigrafskem zaporedju kakor v letu 1967 sledi poznosrednjeveška keramika in popoln pregled tipološkega izbora železnih izdelkov, ki je po svojem asortimanu enak nekaterim iz že znanih poznosrednjeveških delavnic srednje Evrope. Pri mikrotopografiji Drame smo ugotovili na desnem bregu nekdanjega korita Krke najbrž mostobran, na levem bregu pa zaporedje »boksov« oz. prekatov, za katere še ne vemo, čemu so služili.

Dosledno uveljavljanje arheološke metode izkopavanja po planumih ter arh. topografija sta dali v letu 1968 naslednje izsledke:

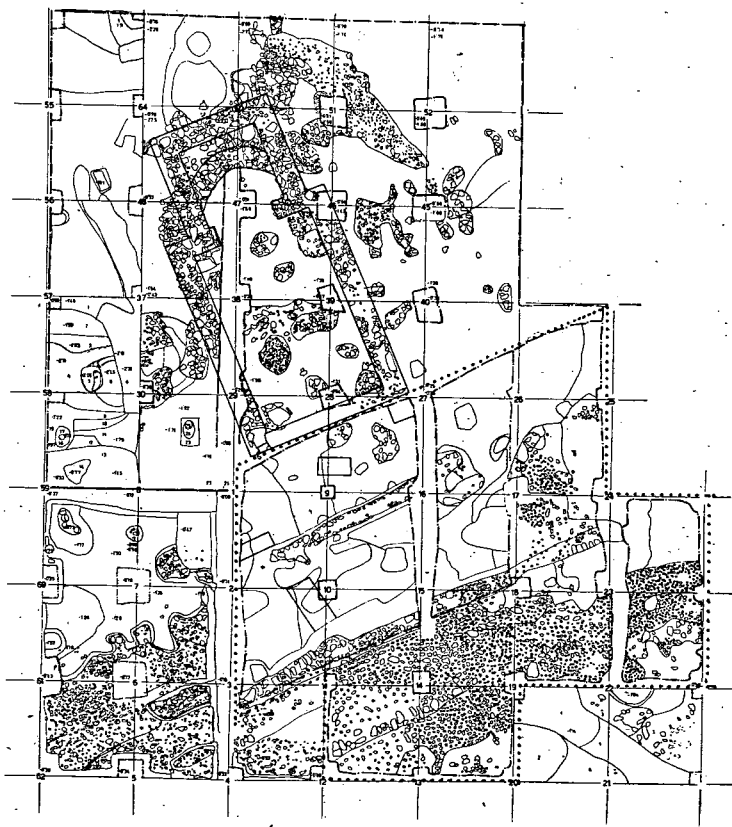
a) Tipološko in kronološko zaporedje domačih izdelkov za čas od nastanka do uničenja Otoka (Gutenwertha).

b) Pred nami se je začela oblikovati podoba urbane sheme urejenega civilnega naselja z visoko razvito obrtjo.

c) Keramične najdbe potrjujejo sheme izoblikovane pri izdelavi kataloga keramike iz sond v letu 1967.

Oris izkopavanj v letih 1967—1971

Arheološka ekipa centra za zgodnje srednjeveške študije pri Narodnem muzeju v Ljubljani je delala na Otoku pri Dobravi (Gutenwerth) v letih 1967—1971. V pričujočem poročilu smo obravnavali le sistematsko dokumentacijo in izsledke naših izkopavanj v letih 1967—1968. Poročilo iz let 1969 in 1970 bo objavljeno v naslednji številki Zgodovinskega časopisa. Po terenski akciji v letu 1972 pa sledi še poročilo o letih 1971—1972. Čeprav objavljamo vsakoletne izsledke o našem delu

v »Varstvu spomenikov«, glasilu spomeniškega varstva SRS, menimo, da je prav, da tu v strnjeni obliki posredujemo izsledke vsega našega dela v obdobju 1967—1971. Na ta način bomo namreč povečali vrednost dokumentarnih poročil za leti 1967 in 1968 ter olajšali čakanje na sistematska poročila o delu v letih 1969—1971 tistim, ki se zanimajo za izsledke, ki prihajajo na dan pri odkrivanju Otoka (Gutenwerth).

Na vzhodnem območju Otoka pri Dobravi smo v letih 1967—1971 sistematično raziskali okoli 500 m² površine srednjeveškega trga Otok (Gutenwerth), ki je propadel v času turških vpadov koncem 15. stoletja. Najpomembnejše odkritje so temelji cerkve, ki meri 7,2×14 m, od tega prezbiterij 4,6×5 m. Cerkev ima dve fazi: s pravokotnim in s polkrožnim prezbiterijem. Oba zunanja vogala prezbiterija pravokotne oblike sta podprla z opornikoma. Severno od ladje ter meter globlje od njenih temeljev je bil kanalu podoben vkop s kuriščem v sredini. Kanal se nadaljuje pod temeljem cerkve, na severu pa izgine pod profilom neraziskanega dela površine. Pri kurišču ugotavljamo daljšo uporabo, oziroma najmanj trikratno obnavljanje. Skozi vse tri faze kurišča zasledimo številne kose žlindre. Kanal s kuriščem je na jugu povezan s hodno površino, ki je starejša od prve cerkve. Na njej znotraj tlorisa cerkvenih temeljev smo našli manjša kurišča ter nek ovalni vkop, v katerem je bilo več kosov žlindre. Na isti hodni površini sta dva podobna kurišča tudi zahodno od kanala s kuriščem. Vkop za veliko kurišče je postopen in v terasah. Na zadnji zahodni terasi sta dva okrogla vkopa s premerom do 20 cm. Okoli vseh kurišč in vkopov je približno meter širok pas hodne površine, ki je bolj utrjen in temnejši kot ostala hodna površina. Na teh mestih je bilo tudi največ železnih in keramičnih najdb. Verjetno je opravičljiva hipoteza, da imamo opraviti z večjim številom delovnih mest, na katerih so izdelovali železne predmete, za katere je bil material pripravljen na velikem kurišču, ki smo mu dali naslov »peč«. Vsa ta dejavnost je starejša od prve cerkve. V isti čas sodi tudi »strojarska jama«, ki začinja zahodno od pravokotnega prezbiterija in se nadaljuje vse pod lok polkrožne apside. Pri jami razlikujemo manjši okrogli vkop s premerom enega metra, globok le 0,3 m ter večji, ki je dolg okoli 6 m in širok do 3 m. Stene jame se zožujejo proti dnu do 1,5 m pod tedanjo hodno površino. Stene obeh jam so na nek način utrjene in so bile nepropustne za vodo. V sredi manjše jame smo dobili celo manjšo keramično posodo. V večji jami je bila temnosiva kašasta masa, v kateri so bili kosi kož, nekaj živalskih kosti in nekaj kosov keramike.

Plast nad ruševinami cerkve je debela do 80 cm in kaže še zelo razgibano podobo. Mimo številnih fragmentov keramike in raznih železnih predmetov sodijo v ta čas tudi nekatera »delovna mesta«, ki smo jih ugotovili znotraj cerkvenega tlorisa. Tu je »peč« za taljenje bron, ki smo jo našli v severozahodnem delu ladje, ki istočasno prekriva tudi del temeljev južnega zidu ladje itd. Izven cerkvenega objekta pa sodi v ta čas tudi suhi zid z velikim kuriščem in žlindro ob njem. Ta zid je vzporeden z zidom ob cestišču in se nahaja na polovici razdalje do zahodnega cerkvenega zidu. Število najdb je zelo veliko: tu so železni

predmeti (žebliji, ključi, ključavnice, klešče, svedri, noži, podkve, puščice, ostroge, žel. žice, verige itd.) in pa keramika. Pri opredljevanju najdb nam pomaga izrazita stratigrafija in jasen tipološki razvoj keramike in železnih predmetov. Tu je npr. popoln razvoj ključev od primitivnih predromanskih oblik prek romanskih do raznih inačic gotških.

K časovni opredelitvi: v najnižji plasti kurišča v kanalu in enako v okroglem vkopu severozahodno od kurišča so bili fragmenti zgodnje-srednjeveške keramike z valovnico. V globini temeljev cerkve začnejo najprimitivnejše oblike ključev. Kulturno plast zaključijo najbolj razvite oblike gotskega ključa. Razprava o zaporedju obeh cerkvenih faz še ni dokončana in naš problem je trenutno le v tem, ali je zgornja časovna meja najstarejšega horizonta 11. ali 12. stoletje. Prva datacija velja, če je pravokotni prezbiterij starejši in ga moramo opredeliti kot predromanskega. Druga datacija pa pride v poštev, če je zaporedje obrnjeno in je polkrožna apsida oz. romanska cerkev starejša, pravokotni prezbiterij pa predstavlja le povečanje romanske cerkve. Arheološki argumenti, da je polkrožna apsida vzdana, govorijo za prvo, logika povečanja pa za drugo možnost. Nad ruševinami obeh cerkva je bogat kulturni sloj, za katerega so najbolj značilni gotški ključi, predmeti obožitve in pa konjska oprema.

Na temelju gornje analize si lahko dovolimo naslednjo rekonstrukcijo: na levem bregu srednjeveškega toka Krke pri Drami je v času prehoda iz zgornjega v pozni srednji vek stal nek večji delavniški kompleks za predelovanje železa, v neposredni sosesčini pa tudi strojarska delavnica. Ta dejavnost iz neznanih vzrokov usahne in na istem mestu postavijo cerkev, ki doživi dve spremembi. S pojavom gotike ali kmalu po tem je cerkev porušena in na istih krajih kot v času pred prvo cerkvijo nadaljujejo s predelavo železa. Zahodna cesta nam pojasnjuje, da vse kar smo opisali sodi v okvir nekega večjega naselitvenega kompleksa. Sonde, ki smo jih izkopali na vzhodnem delu Otoka, geografske raziskave in pa podrobna arheološka topografska dela, ki smo jih opravili na celi površini Otoka zelo dopolnjujejo to podobo. Pet sond, ki smo jih izkopali v osi odkritega cestišča kažejo, da je cesta potekala od Miklavževe cerkve na severnem koncu Otoka, pa do levega brega Krke pri Drami. V štirih naslednjih sondah smo našli stavbne komplekse na osrednjem in severnem delu Otoka. Povsod smo naleteli najmanj na trikratno obnavljanje stavb. V sondi ob šentjernejski cesti pa smo dobili prečni prerez skozi kamnit nasip, ki spominja na porušeno obzidje. V sondi vzhodno od pokopališča okoli Miklavževe cerkve pa smo dobili globok predsrednjeveški vkop — kanal, ki vodi iz nekdanje struge naravnost proti vzhodu in se končuje v bližini vzhodnega zidu današnjega pokopališča.

Stavbni ostanki v sondah in enako drobne najdbe, tj. keramika in železni predmeti, so visoko in poznosrednjeveški. V sondah pa so slučajno prišle na dan tudi rimske najdbe: fragmenti dveh zgodnjericimskih fibul, kosi stekla, keramike in opek. Tu je tudi gradbeni material v zidu ob cestišču pri cerkvi. Sem verjetno sodita tudi dva okrogla temelja v ladji in pa kanalu podoben izkop vzhodno od Miklavževe cerkve. Frag-

menti keramike namreč pričajo, da kanal v poznem srednjem veku ni bil več v uporabi. Če k vsem omenjenim ugotovitvam dodamo topografski podatek, da so vse dosedanje najdbe iz vzhodnega dela Otoka in da so obstojali vsi pogoji, da se z manjšimi posegi oblikuje umetni otok, potem moramo pritrditi prof. dr. Ferdu Gestrinu in Ivu Pirkoviču, ki na Otoku vidita freisinški Gutenwerth.

V letu 1971 smo po programu iz leta 1970 razširili izkopno polje za eno vrsto kvadrantov proti severu in sicer od zaporedne številke 65 do zaporedne številke 72. Poleg tega smo nadaljevali s podrobnim raziskovanjem »peči« v kvadrantu 30 in 29. To delo nam je bilo omogočeno zato, ker je zmrzal porušila plast nad »pečjo«. Temu je sledil še odkop znotraj temeljev cerkve v kvadrantu 29. S tem smo definitivno zaključili z izkopom izkopnega polja na južnem delu otroškega kompleksa. Na tem prostoru smo sistematsko raziskali še naslednjih sedem kvadrantov (65—72) ter dodatno še tri (30, 29, 28).

Sistematsko smo odkopali še nadaljnjih dvanajst kvadrantov (501—503, 511—513, 521—523). To izkopno polje je na osrednjem prostoru otoške površine v neposredni bližini sond 1 in 1a iz leta 1967.

Z izkopom vrste kvadrantov od 65—72 je v glavnem zaključena podoba delavniških kompleksov, ki smo jih odkrivali v prejšnjih letih. S situacijo v kvadrantu 68 in 69 smo odkrili tudi v celoti objekt, ki smo mu dali delovni naziv »peč«, čigar osrednji oziroma najgloblji del je bil v kvadrantih 58 in 30. V tej novo nastali situaciji se je pojavil pred nami cel objekt, ki smo ga do sedaj označevali kot »peč«, vendar s popolnoma drugimi značilnostmi, v drugi obliki in dimenzijah. To kar smo doslej označevali kot »peč«, je le osrednji in najnižji del tega objekta, ki ima naslednje značilnosti: Na površini kvadrantov 68, 69, 57 in 58 ter na površini kvadrantov 37 in 30 je približno 10 m dolg stopničast ukop z najglobljim delom ob zahodni meji kvadrantov 69, 58 in 30. Najnižji del tega ukopa je v južni polovici kvadranta 58 in v severni polovici kvadranta 30. Dolg je približno 4 m, širok do 1,20 m. Do dna tega ukopa zaradi talne vode nismo mogli priti. Najnižji del ukopa, kakor tudi najširši, ki je dolg približno 10 m, širok do 8 m ima ovalno obliko. V SV vogalu kvadranta 69 in v SZ vogalu kvadranta 68 ter ob južnem robu kvadranta 8, so večji popolnoma okrogli ukopi, ki dajejo vtis o pravilnem oziroma pravokotnem tlorisu okoli že opisanega stopničastega ukopa. Še posebej je zanimiv oris stratigrafije posameznih najdb v okviru tega objekta. Tako smo npr. v okrogli jami SV kvadranta 58 dobili, čeprav fragmentirano, skoraj celo keramično posodo večjega tipa. Po brežini in terasah ob zahodnem delu ukopa tj. v kvadrantih 58 in 30, smo na sterilni osnovi dobili strnjeno površino žlindre, kosov litega železa in nekaj kosov železne rude. Žlindro smo našli tudi v dnu najnižjega dela opisanega ukopa in sicer po celi njegovi površini. Nad horizontom žlindre v dolžini okoli 3 m in širini okoli 1 m je bila 40 cm debela plast rastlinskih ostalin, med katerimi smo našli fragmente keramike in usnja. To plast smo označili za čreslovino. Če pravilno presojujemo situacijo, potem je pred nami ukop, ki je bil v svoji najstarejši fazi povezan že z

železarsko predelovalno dejavnostjo in komaj po odmiranju slednje prihaja do sekundarne uporabe, za katero je značilna »čreslovina«. Ukop, ki smo ga morali zaključiti ob južni meji kvadranta 37, tj. po severnih zidovih ladje, se nadaljuje še naprej proti osrednjemu delu kvadranta 38, kjer se zopet zaključí s popolnoma okroglim ukopom s premerom 1 m, ki sega tudi do 1 m pod najstarejšo hodno površino. Ukop v kvadrantih severno od cerkve z okroglim ukopom v kvadrantu 38 je povezan s plitvejšim, kanalu podobnim ukopom, ter je dolg okoli 2 m. Tudi v okroglem ukopu v kvadrantu 38 smo dobili žlindro. V sedanjem stanju poznavanja tega objekta moramo zaključiti z naslednjo ugotovitvijo, da je pred nami objekt, pri katerem razlikujemo najmanj dve fazi: starejša, ki je povezana z železarsko predelovalno in druga, najbrž s strojarsko dejavnostjo. Objekt je starejši od cerkve, kar kaže statigrafski odnos med severnim zidom ladje in opisanim objektom.

V dvanajstih kvadrantih, ki smo jih odkrili v osrednjem delu otoške (gutenwerške) površine (501—503, 511—513, 521—523, 531—533), smo prišli do naslednjih izsledkov:

Odkrili smo cestišče, ki je bilo izdelano iz oblic in lomljencev.

Cestišče sestavljajo večji kamni, prostor med njimi pa je izpolnjen z manjšimi kamni, ki ležijo v svetlordečkasti malti. Vse skupaj pokriva do 10 cm debela plast sadre z granulacijo do 2×1 cm pomešane z zemljo. Oba roba cestišča sta zelo izrazita oziroma izdelana iz večjih kamnov. Cestišče je v osi tistega dela ceste, ki smo jo odkrili na južnem delu otoške površine in se skoraj praviloma ujema s smerjo današnjega kolo-voza od Miklavževe cerkve do Drame. Cestišče je tu široko 6 m. Zahodno od cestišča v kvadrantu 512 je cestišče razširjeno v dolžini okoli 4 m in v širini okoli 2 m. V kvadrantu 513 in 523 je ruševinska plast, ki jo sestavljajo praviloma kamni, za katere domnevamo, da so sestavni del neke arhitekture. V kvadrantih 521, 522 ter 531, 533 so ostanki kurišč ob katerih je bilo veliko keramike. Na vzhodni polovici kvadranta 503 se je pojavil del zidu, ki je izdelan iz velikih kosov lomljenca in oblic, ki jih moremo definirati kot kamnite bloke, ki so položeni tako, da dajejo videz vogala z lepo prirejenim notranjim in zunanjim licem. Kamni so postavljeni zelo na gosto in zid dosega širino do 1,2 m. Obe smeri zidu se izgubljata kot neizkopana profila tega kvadranta.

Zdi se, da se objekt nadaljuje tudi proti vzhodu. Glede na lokacijo in izročilo ne gre izključiti možnosti, da smo zadeli na cerkev sv. Katarine.

Na cestišču smo našli številne živalske kosti in enako veliko število železnih najdb, med katerimi je treba še posebno poudariti puščice ter dele konjske in konjeniške opreme; npr.: podkev, uzde, ostroge. Vsa ta oprema je po svojem značaju neenotna in bi jo lahko delili na dve skupini. Med podkvami razlikujemo velike in zelo majhne. Isto velja za železne ostroge.⁵

⁵ O našem delu na Otoku pri Dobravi ter o freisinski posesti na Dolenjskem so pisali: Ferdo Gestrin, Otok. Objavljeno v ciklostiranem vodniku: Razstava zgornji srednji vek Slovenije v »Arkadah« od 1—30. IX. 1971, Ljubljana 1971, 29. — Ivo Pirkovič, K topologiji freisinske posesti na Dolenjskem, Kronika X, 1961, 174, z navedbo starejše literature. — V. Sribar, Varstvo spomenikov 13—14, 1970, 29—38, 197—200.

Zusammenfassung

BERICHT ÜBER DIE ARCHAEOLOGISCHE FREILEGUNG DES FREISING'SCHEN MARKTES GUTENWERTH

Die in den Jahren 1967 und 1968 durchgeführten Ausgrabungen, auf die sich die hier veröffentlichten Berichte beziehen, können mit folgenden Tatsachen umrissen werden:

1. Im Jahre 1967 führten wir die archäologisch-mikrotopographischen Beobachtungen im Bereiche von Otok durch. Der Raum wird im Osten von den Bächen Sentjernej und Mihovica, im Süden von dem Dorf Drama und im Norden von dem Fluss Krka begrenzt. Das Bereich westlich der Strasse Dobrava—Sentjernej, von der Otok in zwei ungleiche Teile geteilt wird, ist im Gegensatz zu den reichen Funden im östlich gelegenen Teil sozusagen steril. Deshalb gruben wir im östlichen Teil und zwar sechs Sonden, die uns folgende Ergebnisse boten:

- a. Bestimmung der Grenzen des Siedlungsbereiches,
- b. Feststellung von mindestens vier Oberflächen und zwar dreier spätmittelalterlichen und einer der tiefsten antiken,
- c. Aufstellung der These für Flussbettverlagerungen der Krka in den letzten zwei Jahrtausenden,
- d. Auffindung der Spuren einer (wahrscheinlich) römischen Lände.

Bei den Sondergrabungen wurden zahlreiche römische vor allem aber spätmittelalterliche keramische Fragmente und einige Metallfunde zutage gefördert. Schon diese genügten, dass wir die bisher geltende Annahme, Otok (Gutenwerth) wäre auf sterilen Boden gestanden, verwarfen und dass wir zur Plangrabung übergangen. Diese Arbeitsweise ermöglichte uns die Aufstellung eines Katalogs der spätmittelalterlichen Keramik, aus dem wir zur Gänze die Entwicklung von den ersten noch frühmittelalterlichen Elementen bis zu allen Varianten des Formenguts in der zweiten Hälfte der 15. Jahrhundert ersehen können.

2. Im Jahre 1968 führten wir die planmässigen Grabungen im Bereich der Sonde 2/1967 (am einstigen linken Ufer der Krka bei Drama auf dem Acker des Jože Mencin aus Drama) durch.

Wir untersuchten die Fläche von 16 Quadraten und fanden einen acht Meter breiten Strassenkörper mit Katzenkopfpflaster, fast korrekt in der Richtung N-S verlaufend oder besser, die mit der Richtung des von der Nikolauskirche nach Drama führenden Feldwegs überein stimmend. Am östliche Strassenrand stellten wir eine Mauer fest, in die einige aus der Römerzeit stammenden Bauelemente eingelassen sind. Noch weiter östlich liegt eine Gruppe von Werkstätten in denen Eisen verarbeitet wurde, und die bis zum Verfall des Ortes stets erneuert wurden. In der gleichen zeitlichen und stratigraphischen Abfolge, die wir bereits bei den Funden aus dem Grabungsjahr 1967 festgestellt hatten, legten wir auch hier spätmittelalterliche Keramik und eine typologische lückenlose Auswahl von Eisenwaaren, die mit solchen aus bereits bekannten spätmittelalterlichen mitteleuropäischen Werkstätten übereinstimmen.

Bei den mikrotopographischen Untersuchungen im Bereich von Drama fanden wir am rechten Ufer des einstigen Flussbettes der Krka (wahrscheinlich) einen Brückenkopf, am gegenüberliegenden Ufer stellten wir eine Reihe von Boxen oder Abteilungen fest, deren Zweck wir vorläufig noch nicht erkannt haben (Siehe Situationsplan).

Die konsequent angewandte Freilegungsmethode nach Plana und die archäologische Topographie gaben im Jahre 1968 folgende Ergebnisse:

- a. Eine zeitlich und Typenmässig reiche Serie von heimischen Erzeugnissen für den gesamten Zeitraum vom Entstehen bis zum Verfall Gutenwerths;
- b. Das urbane Schema einer zivilen befestigten Ansiedlung mit stark entwickelten Gewerbetätigkeit gewinnt allmählich an Gestalt;
- c. Die gefundene Keramik bestätigt uns das schon bei der Ausarbeitung des Katalogs für das Jahr 1967 angenommene Schema.